

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง ผลการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยโดยใช้การจัดประสบการณ์ กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์จากเศษวัสดุ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดย จำแนก เป็นหัวข้อดังต่อไปนี้

1. หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546
2. ความคิดสร้างสรรค์
3. กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัย
4. การจัดประสบการณ์
5. บริบทของโรงเรียนบ้านหนองตะคร้อ
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 6.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546

การศึกษาปฐมวัยเป็นช่วงที่มีความสำคัญในการวางรากฐานชีวิตของเด็กเป็นอย่างมาก เพราะ เป็นวัยเริ่มต้นของชีวิต เป็นวัยแห่งการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคมและสติปัญญา ในการจัดการศึกษาให้กับเด็กปฐมวัยนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เกี่ยวข้อง จะต้องทำความเข้าใจกับเรื่องราวต่าง ๆ ดังนี้

1. ความสำคัญของการศึกษาปฐมวัย

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546 : 1-2) ได้ระบุถึงความสำคัญของการศึกษาปฐมวัยไว้ว่า สภาพวิกฤติทางเศรษฐกิจ และสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและรุนแรง ได้สร้างความกดดันให้เกิดความจำเป็นอย่างยิ่งในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาของไทย ให้สามารถผลิตผู้ที่มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีคุณธรรมและจริยธรรม อีกทั้งรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงสามารถปรับตัวอยู่ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างมีคุณภาพ จากผลวิจัยทางการแพทย์ที่ศึกษาด้านพัฒนาการของเด็กไทย นิตยา ลขภักดี และคณะ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546 : 1) พบว่า เด็กไทยจำนวนมากถึง 1 ใน 6 มีพัฒนาการล่าช้าไม่สมวัย โดยมีอัตราส่วนเพิ่มขึ้น

ตามอายุ ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าว แสดงว่าเด็กเหล่านี้ขาด โอกาสเรียนรู้จึงจำเป็นต้อง
พัฒนาเด็ก โดยให้สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตทางสังคมที่ความรู้และเทคโนโลยี
เกิดขึ้นมากและเป็นไปอย่างรวดเร็ว และไม่หยุดนิ่ง เด็กจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้สามารถ
เติบโตและเรียนรู้ ได้ตลอดชีวิต โดยการปลูกฝังให้เด็กมีเจตคติที่ดีต่อการรับรู้ เรียนรู้ และมีความ
สามารถในการแสวงหาความรู้ กลั่นกรองข้อมูล เลือกใช้และนำมาใช้ในสถานการณ์ที่ตนต้องการ
ได้อย่างเหมาะสมนอกจากนี้เด็กยังจำเป็นต้องมีความสามารถในการเรียนรู้จากผู้อื่นและมีลักษณะ
ที่ทำให้ผู้อื่นยินดีที่จะแบ่งปันความรู้ ประสบการณ์ ตลอดจนหยิบยื่นโอกาสในการเรียนรู้ให้
คุณสมบัติที่เอื้อต่อการเจริญงอกงามตลอดชีวิตดังกล่าว จำเป็นต้องปลูกฝังตั้งแต่ปฐมวัย และต้อง
พัฒนาอย่างต่อเนื่อง

สรุปได้ว่า การเริ่มต้นที่ดีของชีวิตเด็ก ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและ
นักการศึกษาโดยทั่วไปว่า เด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 6 ปี เป็นระยะที่เด็กเกิดการเรียนรู้มากที่สุดใน
ชีวิต การเรียนรู้เหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อชีวิตในอนาคตของเด็กเป็นอย่างยิ่ง อีกทั้งการจัดการเรียนรู้ที่
เหมาะสมกับวัยยังเป็นภูมิคุ้มกันที่เด็กจะก้าวสู่การเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ

2. หลักการ

เป็นหลักสำคัญในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งผู้สอนจำเป็นต้องศึกษาหลักการ
ของหลักสูตรให้เข้าใจ เพราะในการจัดประสบการณ์ให้เด็กอายุ 3-5 ปี จะต้องยึดหลักการอบรม
เลี้ยงดูควบคู่กับการให้การศึกษา โดยต้องคำนึงถึงความสนใจและความต้องการของเด็กทุกคน
ทั้งเด็กปกติ เด็กที่มีความสามารถพิเศษ และเด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ
สังคม สติปัญญา รวมทั้งการสื่อสารและการเรียนรู้ หรือเด็กที่ร่างกายพิการหรือทุพพลภาพ หรือ
บุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือไม่มีผู้ดูแล หรือด้อยโอกาส เพื่อให้เด็กพัฒนาทุกด้านทั้ง
ด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญาอย่างสมดุล โดยจัดกิจกรรมให้หลากหลาย
บูรณาการผ่านการเล่นและกิจกรรมที่เป็นประสบการณ์ตรงผ่านประสาทสัมผัส ทั้งห้า เหมาะสม
กับวัยและความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วยปฏิสัมพันธ์ที่สลับระหว่างเด็กกับพ่อแม่ เด็กกับผู้เลี้ยงดู
หรือบุคลากรที่มีความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่ปฐมวัยเพื่อให้เด็กแต่ละคน
ได้มีโอกาสพัฒนาตนเองตามลำดับขั้นของพัฒนาการสูงสุดตามศักยภาพและนำไปใช้ใน
ชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข เป็นคนดีและคนเก่งของสังคม และสอดคล้องกับธรรมชาติ
สิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อทางศาสนา สภาพเศรษฐกิจ สังคม
โดยความร่วมมือจากบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน สถาบัน
ศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น

หลักการของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 มีสาระสำคัญดังนี้

- 2.1 ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาการที่ครอบคลุมเด็กปฐมวัย ทุกประเภท
- 2.2 ยึดหลักการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาที่เน้นเด็กเป็นสำคัญ โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และวิถีชีวิตของเด็กตามบริบทของชุมชน สังคม และวัฒนธรรม
- 2.3 พัฒนาเด็กโดยองค์รวมผ่านการเล่นและกิจกรรมที่เหมาะสม
- 2.4 จัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้สามารถดำรงชีวิตประจำวัน ได้อย่างมีคุณภาพ และมีความสุข
- 2.5 ประสานความร่วมมือระหว่างครอบครัว ชุมชน และสถานศึกษาในการพัฒนาเด็ก

3. จุดมุ่งหมาย

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยมุ่งให้เด็กมีพัฒนาการที่เหมาะสมกับวัย ความสารถและความแตกต่างระหว่างบุคคลทั้งทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาเมื่อเด็กจบการศึกษาระดับปฐมวัย เด็กจะบรรลุตามมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่กำหนดไว้ในจุดหมาย 12 ข้อ และในแต่ละช่วงอายุผู้สอนจะต้องคำนึงถึงคุณลักษณะตามวัยของเด็กด้วย มาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 จะครอบคลุมพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ดังนี้

- 3.1 ร่างกายเจริญเติบโตตามวัย และมีสุขนิสัยที่ดี
- 3.2 กล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็กแข็งแรงใช้ได้อย่างคล่องแคล่วและประสานสัมพันธ์กัน
- 3.3 มีสุขภาพจิตดีและมีความสุข
- 3.4 มีคุณธรรม จริยธรรมและมีจิตใจที่ดีงาม
- 3.5 ชื่นชมและแสดงออกทางศิลปะ ดนตรี การเคลื่อนไหว และรักการออกกำลังกาย
- 3.6 ช่วยเหลือตนเองได้เหมาะสมกับวัย
- 3.7 รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและความเป็นไทย
- 3.8 อยู่ร่วมกับผู้อื่น ได้อย่างมีความสุขและปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
- 3.9 ใช้ภาษาสื่อสารได้เหมาะสมกับวัย
- 3.10 มีความสามารถในการคิดและการแก้ปัญหาได้เหมาะสมกับวัย
- 3.11 มีจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์
- 3.12 มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้และมีทักษะในการแสวงหาความรู้

4. คุณลักษณะตามวัย

คุณลักษณะตามวัยเป็นความสามารถตามวัยหรือพัฒนาการตามธรรมชาติ เมื่อเด็กมีอายุถึงวัยนั้น ๆ พัฒนาการแต่ละวัยอาจเกิดขึ้นตามวัยมากน้อยแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม การอบรมเลี้ยงดู และประสบการณ์ที่เด็กได้รับ ผู้สอนจำเป็นต้องทำความเข้าใจคุณลักษณะตามวัยของเด็กอายุ 3-5 ปี เพื่อนำไปพิจารณาจัดประสบการณ์ให้เด็กแต่ละวัยได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ขณะเดียวกันจะต้องสังเกตเด็กแต่ละคนซึ่งมีความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อนำข้อมูลไปช่วยพัฒนาเด็กให้เต็มความสามารถและศักยภาพ หรือช่วยเหลือเด็กได้ทันท่วงทีในกรณีที่พัฒนาการของเด็กไม่เป็นไปตามวัย ผู้สอนจำเป็นต้องหาจุดบกพร่อง และรีบแก้ไขโดยจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็ก ถ้าเด็กมีพัฒนาการสูงกว่าวัยผู้สอนควรจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการเต็มศักยภาพ

5. โครงสร้างของหลักสูตร

เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามหลักการ จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ให้สถานศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ปฏิบัติในการจัดหลักสูตรสถานศึกษาระดับปฐมวัยจึงกำหนดโครงสร้างของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงโครงสร้างหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546

โครงสร้างหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546		
ช่วงอายุ	อายุต่ำกว่า 3 ปี	
	อายุ 3-5 ปี	
สาระการเรียนรู้	ประสบการณ์สำคัญ	สาระที่ควรเรียนรู้
	1. ด้านร่างกาย	1. เรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก
	2. ด้านอารมณ์และจิตใจ	2. เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลและสถานที่แวดล้อม
	3. ด้านสังคม	3. ธรรมชาติรอบตัว
	4. ด้านสติปัญญา	4. สิ่งต่าง ๆ รอบตัว
ระยะเวลาเรียน	ขึ้นอยู่กับอายุที่เริ่มเข้ารับการอบรมเลี้ยงดูและรับการศึกษา	

สาระการเรียนรู้ของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยสำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี ประกอบด้วย 2 ส่วนคือประสบการณ์สำคัญและสาระที่ควรเรียนรู้ ทั้งสองส่วนใช้เป็นสื่อกลางในการจัด ประสบการณ์เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทุกด้านทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาซึ่งจำเป็นต่อการ

พัฒนาเด็กให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยผู้สอนหรือผู้จัดการศึกษาอาจจัดในรูปแบบหน่วยการสอนแบบบูรณาการ หรือเลือกใช้รูปแบบที่เหมาะสมกับเด็กปฐมวัย รวมทั้งต้องสอดคล้องกับปรัชญาและหลักการจัดการศึกษาปฐมวัย

5.1 ประสบการณ์สำคัญ จะช่วยอธิบายให้ผู้สอนเข้าใจว่าเด็กปฐมวัยต้องทำอะไรเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัว อย่างไร และทุกประสบการณ์มีความสำคัญต่อพัฒนาการของเด็กช่วยแนะผู้สอนในการสังเกต สนับสนุน และวางแผนการจัดกิจกรรมให้เด็ก ประสบการณ์สำคัญที่กำหนดไว้ในหลักสูตรมีความสำคัญต่อการสร้างองค์ความรู้ของเด็ก ตัวอย่างเช่น เด็กเข้าใจความหมายของพื้นที่ ระยะ ผ่านประสบการณ์สำคัญการบรรจุและเทออก ดังนั้น ผู้สอนจึงวางแผนจัดกิจกรรมให้เด็กเล่นบรรจุทราย/น้ำ ลงในภาชนะหรือถ่ายเททราย/น้ำ ออกจากภาชนะต่าง ๆ ขณะเล่นทรายเล่นน้ำ เด็กจะเรียนรู้ผ่านประสบการณ์สำคัญซ้ำแล้วซ้ำอีก มีการปฏิสัมพันธ์กับวัตถุ สิ่งของ ผู้ใหญ่และเด็กอื่น ๆ ผู้สอนที่เข้าใจและเห็นความสำคัญจะยึดประสบการณ์สำคัญเป็นเสมือนเครื่องมือสำหรับการสังเกตพัฒนาการเด็ก แปลการกระทำของเด็กช่วยตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดสื่อ และช่วยวางแผนกิจกรรมในแต่ละวัน ประสบการณ์สำคัญสำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี จะครอบคลุมพัฒนาการทั้ง 4 ด้านคือ

5.1.1 ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกายเป็นการสนับสนุนให้เด็ก ได้มีโอกาสดูแลสุขภาพและสุขอนามัย รักษาความปลอดภัยพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็ก

5.1.2 ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจเป็นการสนับสนุนให้เด็ก ได้แสดงออกทางอารมณ์ และความรู้สึกที่เหมาะสมกับวัย มีความสุขร่าเริงแจ่มใส ได้พัฒนาคุณธรรมจริยธรรม สุนทรียภาพ ความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและความเชื่อมั่นในตนเองขณะปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ

5.1.3 ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคมเป็นการสนับสนุนให้เด็ก ได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์ กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ รอบตัวจากการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ผ่านการเรียนรู้ทางสังคม เช่น การเล่น การทำงานกับผู้อื่น การปฏิบัติกิจวัตรประจำวันการแก้ปัญหาข้อขัดแย้งต่าง ๆ

5.1.4 ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญาเป็นการสนับสนุนให้เด็ก ได้รับรู้ เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัว ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า ผ่านการคิดการใช้ภาษา การสังเกต การจำแนกและเปรียบเทียบ จำนวน มิติสัมพันธ์ (พื้นที่/ระยะ) และเวลาการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย

5.2 สารที่ควรเรียนรู้ สารในส่วนนี้กำหนดเฉพาะหัวข้อไม่มีรายละเอียด ทั้งนี้เพื่อประสงค์จะให้ผู้สอนสามารถกำหนดรายละเอียดขึ้นเองให้สอดคล้องกับวัย ความต้องการ ความสนใจของเด็กอาจยืดหยุ่นเนื้อหาได้โดยคำนึงถึงประสบการณ์ และสิ่งแวดล้อมในชีวิตจริงของเด็ก ผู้สอนสามารถนำสารที่ควรเรียนรู้มาบูรณาการ จัดประสบการณ์ต่าง ๆ ให้ง่ายต่อการเรียนรู้ ทั้งนี้มิได้ประสงค์ให้เด็กท่องจำเนื้อหา แต่ต้องการให้เด็กเกิดแนวคิดหลังจากนำเสนอสารการเรียนรู้นั้น ๆ มาจัดประสบการณ์ให้เด็ก เพื่อให้บรรลุจุดหมายที่กำหนดไว้ นอกจากนี้สารที่ควรเรียนรู้ยังใช้เป็นแนวทางช่วยผู้สอนกำหนดรายละเอียดและความยากง่ายของเนื้อหาให้เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก สารที่ควรเรียนรู้ประกอบด้วย เรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลและสถานที่ แวดล้อมเด็ก ธรรมชาติรอบตัว และสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเด็ก

6. แนวทางการจัดประสบการณ์

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 ได้ให้แนวทางการจัดประสบการณ์ไว้ดังนี้

6.1 จัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกับจิตวิทยาพัฒนาการ คือ เหมาะสมกับอายุ วุฒิภาวะ และระดับพัฒนาการ เพื่อให้เด็กทุกคนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ

6.2 จัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกับลักษณะการเรียนรู้ของเด็กวัยนี้ คือ เด็กได้มือกระทำ เรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้งห้า ได้เคลื่อนไหว สำรวจ เล่น สังเกต สืบค้น ทดลองและคิดแก้ปัญหาด้วยตนเอง

6.3 จัดประสบการณ์ในรูปแบบบูรณาการ คือ บูรณาการทั้งทักษะและสาระการเรียนรู้

6.4 จัดประสบการณ์ให้เด็กได้เริ่มคิด วางแผน ตัดสินใจ ลงมือกระทำ และนำเสนอความคิดโดยผู้สอนเป็นผู้สนับสนุน อำนวยความสะดวก และเรียนรู้ร่วมกับเด็ก

6.5 จัดประสบการณ์ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กอื่นกับผู้ใหญ่ ภายใต้อสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ในบรรยากาศที่อบอุ่น มีความสุขและเรียนรู้การทำกิจกรรมเบร่วมมือในลักษณะต่าง ๆ กัน

6.6 จัดประสบการณ์ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อและแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายและอยู่ในวิถีชีวิตของเด็ก

6.7 จัดประสบการณ์ที่ส่งเสริมลักษณะนิสัยที่ดีและทักษะการใช้ชีวิตประจำวัน ตลอดจนสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมให้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

6.8 จัดประสบการณ์ทั้งในลักษณะที่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้าและประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในสภาพจริงโดยไม่ได้คาดการณ์ไว้

6.9 ให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดประสบการณ์ทั้งการวางแผนการสนับสนุนสื่อการสอน การเข้าร่วมกิจกรรม และการประเมินพัฒนาการ

6.10 จัดทำสารนิทัศน์ด้วยการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กเป็นรายบุคคล นำข้อมูลที่ได้มาไตร่ตรองและใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเด็กและการวิจัยในชั้นเรียน

7. การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย

กระทรวงศึกษาธิการ (2546 : 57-66) ได้ระบุถึงแนวการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัยไว้ว่า ไม่จัดเป็นรายวิชา แต่จัดในรูปแบบของกิจกรรมบูรณาการผ่านการเล่น เพื่อให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง เกิดการเรียนรู้ ได้พัฒนาทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา โดยจัดเป็นกิจกรรมหลัก 6 กิจกรรมในแต่ละวัน ดังต่อไปนี้

7.1 กิจกรรมเคลื่อนไหว และจังหวะเป็นกิจกรรมที่จัดให้เด็กได้เคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกายอย่างอิสระตามจังหวะ โดยใช้เสียงเพลง คำคล้องจอง ซึ่งจังหวะ และดนตรีที่ใช้ประกอบได้แก่ เสียงตบมือ เสียงเพลง รำมะนา กลอง ฯลฯ มาประกอบการเคลื่อนไหว เพื่อส่งเสริมให้เด็กเกิดจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ เด็กในวันนี้ร่างกายกำลังอยู่ระหว่างการพัฒนา การใช้ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายยังไม่ผสมผสาน หรือประสานสัมพันธ์กันอย่างสมบูรณ์

7.2 กิจกรรมศิลปะ หรือกิจกรรมสร้างสรรค์ เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้เด็กได้แสดงออกทางอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดสร้างสรรค์ และจินตนาการ โดยใช้ศิลปะเช่น การเขียนภาพ การปั้น การฉีก-ปะ การตัด-ปะ การพิมพ์ภาพ การร้อย การประดิษฐ์ หรือวิธีการที่เด็กได้คิดสร้างสรรค์และเหมาะสมกับพัฒนาการ เช่น การเล่นพลาสติกสร้างสรรค์ การสร้างรูปจากกระดาษปึกหมึก ฯลฯ

7.3 กิจกรรมเสรี เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กเล่นอิสระตามมุมเล่น หรือมุมประสบการณ์ หรือศูนย์การเรียนรู้ ที่จัดไว้ในห้องเรียน เช่น มุมบล็อก มุมหนังสือ มุมวิทยาศาสตร์ หรือมุมธรรมชาติศึกษา มุมบ้าน มุมร้านค้า เป็นต้น มุมต่าง ๆ เหล่านี้เด็กมีโอกาสเลือกเล่นได้อย่างเสรีตามความสนใจ และความต้องการของเด็กทั้งเป็นรายบุคคล และเป็นกลุ่ม หนึ่งกิจกรรมเสรีนอกจากให้เด็กเล่นตามมุมแล้วอาจให้เด็กเลือกทำกิจกรรมที่ผู้สอนจัดเสริมขึ้น เช่น เกมการศึกษา เครื่องเล่นสัมผัส ฯลฯ

7.4 กิจกรรมเสริมประสบการณ์ เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้เด็กได้พัฒนาทักษะการเรียนรู้ ฝึกการทำงานและอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มทั้งกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ กิจกรรมที่จัดมุ่งฝึกให้เด็กได้มีโอกาสดึง พูด ตั้งคำถาม คิดแก้ปัญหาใช้เหตุผล และฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับเรื่องที่เรียน โดยจัดกิจกรรมด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น สนทนา อภิปราย สาธิต ทดลอง เล่นนิทาน เล่นบทบาทสมมติ ร้องเพลง ท่องคำคล้องจอง ศึกษานอกสถานที่ เชิญวิทยากรมาให้ความรู้ ฯลฯ

7.5 กิจกรรมกลางแจ้ง เป็นกิจกรรมที่จัดทำให้เด็กได้มีโอกาสออกไปนอกห้องเรียนเพื่อออกกำลังกายและแสดงออกอย่างอิสระ โดยยึดความสนใจและความสามารถของเด็ก แต่ละคนเป็นหลัก กิจกรรมกลางแจ้งที่ผู้สอนควรจัดให้เด็กได้เล่น เช่น การเล่นเครื่องเล่นสนาม การเล่นน้ำ การเล่นทราย การเล่นอุปกรณ์กีฬา การเล่นเกมการละเล่น ฯลฯ

7.6 กิจกรรมเกมการศึกษา เป็นเกมการละเล่นที่ช่วยพัฒนาสติปัญญา มีกฎเกณฑ์กติกา ง่าย ๆ เด็กสามารถเล่นคนเดียวหรือเล่นเป็นกลุ่มได้ ช่วยให้เด็กรู้จักสังเกต คิดหาเหตุผล และเกิดความคิดรวบยอด เกี่ยวกับ สี รูปร่าง จำนวน ประเภท และความสัมพันธ์เกี่ยวกับพื้นที่/ระยะ เกมการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับเด็กวัย 3-5 ปี เช่น เกมจับคู่ แยกประเภท จัดหมวดหมู่ เรียงลำดับ โดมิโน ลอตโต ภาพตัดต่อ ต่อตามแบบ ฯลฯ

7.7 กิจกรรมเกมการศึกษา เป็นเกมการละเล่นที่ช่วยพัฒนาสติปัญญา มีกฎเกณฑ์กติกา ง่าย ๆ เด็กสามารถเล่นคนเดียวหรือเล่นเป็นกลุ่มได้ ช่วยให้เด็กรู้จักสังเกต คิดหาเหตุผล และเกิดความคิดรวบยอด เกี่ยวกับ สี รูปร่าง จำนวน ประเภท และความสัมพันธ์เกี่ยวกับพื้นที่/ระยะ เกมการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับเด็กวัย 3-5 ปี เช่น เกมจับคู่ แยกประเภท จัดหมวดหมู่ เรียงลำดับ โดมิโน ลอตโต ภาพตัดต่อ ต่อตามแบบ ฯลฯ

8. ขอบข่ายของกิจกรรมประจำวัน

การเลือกกิจกรรมที่จะนำมาจัดในแต่ละวันต้องให้ครอบคลุมสิ่งต่อไปนี้

8.1 การพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความแข็งแรงของกล้ามเนื้อใหญ่ การเคลื่อนไหว และความคล่องแคล่วในการใช้วัยวะต่าง ๆ จึงควรจัดกิจกรรมโดยให้เด็กได้อิสระกลางแจ้ง เล่นเครื่องเล่นสนาม เคลื่อนไหวร่างกายตามจังหวะดนตรี

8.2 การพัฒนากล้ามเนื้อเล็ก เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความแข็งแรงของกล้ามเนื้อเล็ก การประสานสัมพันธ์ระหว่างมือและตา จึงควรจัดกิจกรรม โดยให้เด็กได้เล่นเครื่องเล่นสัมผัส เล่นเกมต่อภาพ ฝึกช่วยเหลือตนเองในการแต่งกาย หยิบจับช้อนส้อม ใช้อุปกรณ์ ศิลปะ เช่น สีเทียน กรรไกร พู่กัน ดินเหนียว ฯลฯ

8.3 การพัฒนาอารมณ์ จิตใจ และปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้เด็กมีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น มีความเชื่อมั่น กล้าแสดงออก มีวินัยในตนเองรับผิดชอบ ชื่อสัตย์ ประหยัด เมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อ แบ่งปัน มีมารยาทและปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทยและศาสนาที่นับถือ จึงควรจัดกิจกรรมต่าง ๆ ผ่านการเล่นให้เด็กได้มีโอกาสตัดสินใจเลือก ได้รับการตอบสนองตามความต้องการ ได้ฝึกปฏิบัติโดยสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ตลอดเวลาที่โอกาสเอื้ออำนวย

8.4 การพัฒนาสังคมนิสัย เพื่อให้เด็กมีลักษณะนิสัยที่ดีแสดงออกอย่างเหมาะสมและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ช่วยเหลือตนเองในการทำกิจวัตรประจำวัน มีนิสัยรักการทำงาน รู้จักระมัดระวังความปลอดภัยของตนเองและผู้อื่น จึงควรจัดให้เด็ก ได้ปฏิบัติกิจวัตรประจำวันอย่างสม่ำเสมอ เช่น รับประทานอาหาร พักผ่อนนอนหลับ ขับถ่ายทำความสะอาดร่างกาย เล่นและทำงานร่วมกับผู้อื่น ปฏิบัติตามกฎกติกาข้อตกลงของส่วนรวมเก็บของเข้าที่เมื่อเล่นหรือทำงานเสร็จ ฯลฯ

8.5 การพัฒนาการคิด เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความคิดรวบยอด สังเกต จำแนก เปรียบเทียบ จัดหมวดหมู่ เรียงลำดับเหตุการณ์ แก้ปัญหา จึงควรจัดกิจกรรมให้เด็กได้สนทนา อภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เชิญวิทยากรมาพูดคุยกับเด็ก ค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ทดลอง ศึกษานอกสถานที่ ประกอบอาหาร หรือจัดให้เด็กได้เล่นเกมการศึกษาที่เหมาะสมกับวัย

8.6 การพัฒนาภาษา เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสใช้ภาษาสื่อสาร ถ่ายทอดความรู้สึก ความนึกคิด ความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ที่เด็กมีประสบการณ์ จึงควรจัดกิจกรรมทางภาษาให้มีความหลากหลายในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มุ่งปลูกฝังให้เด็กรักการอ่านและบุคลากรที่แวดล้อมต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้ภาษา ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงหลักการจัดกิจกรรมทางภาษาที่เหมาะสมกับเด็กเป็นสำคัญ

8.7 การส่งเสริมจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ได้ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกและเห็นความสวยงามของสิ่งต่าง ๆ รอบตัวโดยใช้กิจกรรมศิลปะและดนตรีเป็นสื่อ ใช้การเคลื่อนไหวและจังหวะตามจินตนาการ ให้ประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ อย่างอิสระตามความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของเด็ก เล่นบทบาทสมมติในมุมเล่นต่าง ๆ เล่นน้ำเล่นทราย เล่นก่อสร้าง เช่น แท่งไม้รูปทรงต่าง ๆ

9. การประเมินผลเด็กปฐมวัย

กระทรวงศึกษาธิการ (2546 : 84) ระบุว่า การประเมินผลเด็กปฐมวัย หมายถึง กระบวนการสังเกตพฤติกรรมของเด็กในขณะที่ทำกิจกรรม แล้วจดบันทึกลงในเครื่องมือที่ผู้สอนสร้างขึ้นหรือกำหนดอย่างต่อเนื่อง เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมที่แสดงออกในแต่ละครั้ง เป็นข้อมูลในการพัฒนากิจกรรมให้เด็กได้รับการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพการประเมินผลเด็กปฐมวัย เป็นการประเมินพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาของเด็กปฐมวัย เป็นกระบวนการต่อเนื่องและเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมปกติที่จัดให้เด็กแต่ละวัน เพื่อนำข้อมูลการประเมินมาพิจารณาปรับปรุง การวางแผนการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริม ให้แต่ละคนได้รับการพัฒนาตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร โดยหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย

กระทรวงศึกษาธิการ (2546 : 43) ได้กล่าวถึงหลักการประเมินผลเด็กปฐมวัย ดังนี้

1. การประเมินพัฒนาการของเด็กครบทุกด้านและนำผลมาพัฒนาเด็ก
2. ประเมินเป็นรายบุคคลอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องตลอดปี
3. สภาพการประเมินควรมีลักษณะเช่นเดียวกับการปฏิบัติกิจกรรมประจำวัน
4. ประเมินอย่างเป็นระบบ มีการวางแผน เลือกใช้เครื่องมือและจดบันทึกไว้เป็น

หลักฐาน

5. ประเมินตามสภาพจริงด้วยวิธีการหลากหลายกับเด็กรวมทั้งใช้แหล่งข้อมูลหลาย ๆ ด้านมิใช่ขึ้นอยู่กับคะแนนสอบจากแบบทดสอบ

นันทิยา น้อยจันทร์ (2548 : 165-195) กล่าวถึงการประเมินผลเด็กปฐมวัยว่า ผู้สอนควรใช้วิธีการที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ที่สุด วิธีการที่เหมาะสมและนิยมใช้ในการประเมินผลเด็กปฐมวัย มีด้วยกันหลายวิธีดังต่อไปนี้

1. การสังเกตและการบันทึก การสังเกต เป็นวิธีการที่ครูใช้ในการศึกษาพัฒนาการเด็กสามารถทำได้ทั้งแบบเป็นระบบหรือแบบเป็นทางการ และควรจดบันทึกไว้

2. การสนทนา วิธีประเมินผลนี้ใช้ได้ตั้งแต่เริ่มสอน กำลังสอนและหลังจากการสอน ใช้ได้ทั้งเป็นกลุ่มหรือรายบุคคล เพื่อประเมินความสามารถ ในการแสดงความคิดเห็น และพัฒนาการทางด้านการใช้ภาษาของเด็ก แล้วครูทำการบันทึกผลการสนทนาไว้

3. การตรวจผลงานวิธีนี้ได้จากการนำผลงานของเด็ก เช่น สมุดทำงาน ภาพเขียน สิ่งประดิษฐ์ ฯลฯ มาตรวจ ทั้งนี้โดยจัดเป็นกลุ่มตามอันดับคุณภาพ ควรมี 3-5 อันดับ คือ ดี ปานกลางอ่อน หรือ ดีมาก ดี ปานกลาง อ่อน อ่อนมาก การรวบรวมผลงานที่แสดงออกถึงความก้าวหน้าแต่ละด้านของเด็กเป็นรายบุคคล โดยจัดเก็บรวบรวมได้ในแฟ้มผลงาน (Portfolio)

4. การใช้ข้อสอบปากเปล่า วิธีการประเมินผลพัฒนาการเด็กปฐมวัยโดยใช้ข้อสอบปากเปล่านี้นั้นเหมาะกับเด็กอนุบาลซึ่งยังอ่านและเขียนหนังสือไม่ได้ ตัวอย่างเช่น ครูสั่งให้เด็กใช้กรรไกรตัดกระดาษตามแนวที่กำหนดไว้ การประเมินผลโดยครูดูจากผลงานของเด็กแล้วจะทราบว่าควรจะต้องจัดประสบการณ์เสริมอีกหรือไม่เด็กมีความพร้อมในการบังคับกล้ามเนื้อดีเพียงใด

5. การทดสอบ การทดสอบเป็นวิธีการประเมินผลชนิดหนึ่งที่ทำให้ครูมองเห็นความเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้า ของเด็กได้ชัดเจน เพราะจะมีคำตอบที่แสดงถึงความสามารถ ซึ่งเป็นผลจากการเรียนรู้ และประสบการณ์ของเด็ก และมีการตรวจคำตอบออกมาเป็นคะแนนซึ่งสะดวกในการรายงานผลต่อผู้ปกครอง และสะดวกในการแปลความหมายเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของเด็กได้ตรงกันควรเริ่มใช้ในระดัอนุบาล 2 เพราะการใช้แบบทดสอบมีลักษณะการดำเนินการสอบที่เป็นแบบแผนอยู่มาก เช่น ต้องมีการจับเวลา ดังนั้นถ้าช่วงความสนใจเด็กสั้นย่อมมีปัญหาในการ

ดำเนินการ เด็กควรจับดินสอหรือแท่งสีได้แล้วอย่างทะมัดทะแมง ประการสุดท้ายในการดำเนินการ สอบครูต้องเป็นผู้อ่านคำถามหรือคำสั่งให้เด็กฟังฉะนั้น เด็กควรมีทักษะในการใช้ภาษาเพื่อพูดคุย ได้ตอบได้อย่างดี

จุดเน้นการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัยตามหลักสูตร การศึกษาปฐมวัย พ.ศ. 2546 ของกระทรวงศึกษาธิการ สรุปได้ว่า การศึกษาปฐมวัยมีความสำคัญอย่างยิ่ง เป็นการวางรากฐานในการพัฒนาเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึง 5 ปี บนพื้นฐานการอบรมเลี้ยงดูและการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่สนองต่อธรรมชาติและพัฒนาการของเด็กแต่ละคนตามศักยภาพภายใต้บริบทสังคม-วัฒนธรรมที่เด็กอาศัยอยู่ ด้วยความรัก ความเอื้ออาทร และ ความเข้าใจของทุกคน เพื่อสร้างรากฐานคุณภาพชีวิตให้เด็กพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เกิดคุณค่าต่อตนเองและสังคม

ความคิดสร้างสรรค์

1. ความหมายของความคิดสร้างสรรค์

ความคิดสร้างสรรค์ เป็นลักษณะความคิดอย่างกว้าง หรือความคิดหลายแง่มุมหลายมุม หรือที่เรียกว่า ความคิดแบบอบเนกนัย (Divergent Thinking) และทำให้สามารถคิดและค้นหา ความสัมพันธ์ใหม่ ๆ ของสิ่งต่าง ๆ ความสำเร็จในการคิดแก้ปัญหา ตลอดจนการคิดค้นสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ ขึ้นนักการศึกษาและนักจิตวิทยาหลายคนได้ให้ความหมายเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ไว้หลายประการดังนี้

ทอร์เรนซ์ (Torrance, 1962 : 16 ; อ้างอิงใน เขียวพา เดชะคุปต์, 2536 : 48) ได้ให้ความหมายของความคิดสร้างสรรค์ว่า เป็นกระบวนการ ของความรู้สึกริวกว้างต่อปัญหาหรือสิ่งที่บกพร่องขาดหายไป แล้วรวบรวมความคิด หรือตั้งเป็น สมมุติฐาน ทำการทดลอง สมมุติฐานและเผยแพร่ผลที่ได้พบจากการทดลองสมมุติฐานนั้น

อาร์ พันธ์มณี (2546 : 10) ความคิดสร้างสรรค์เป็นกระบวนการทางสมองที่คิดในลักษณะอบเนกนัย อันนำไปสู่การค้นพบสิ่งแปลกใหม่ด้วยการคิดค้นเปลี่ยนแปลง ปรับแต่งความคิดเดิมผสมผสานกันให้เกิดสิ่งใหม่ ซึ่งรวมทั้งการประดิษฐ์ค้นพบสิ่งต่าง ๆ ตลอดจนวิธีการคิด ทฤษฎีหลักการ ได้สำเร็จ

กิลฟอร์ด (Gilford, n.d. ; อ้างอิงใน สุชาดา นทีตานนท์, 2550 : 25) ได้ให้ความหมายของความคิดสร้างสรรค์ว่าเป็นความสามารถทางสมอง เป็นความสามารถที่จะ “คิด ได้หลายทิศทาง” หรือ “แบบอบเนกนัย” และความคิดสร้างสรรค์นี้ประกอบด้วยความคล่องในการคิดความยืดหยุ่น และความคิดที่จะเป็นของตนเอง โดยเฉพาะ คนที่มีลักษณะดังกล่าวจะต้องเป็นคนกล้าคิด ไม่กลัวถูกวิพากษ์วิจารณ์ และมีอิสระในการคิด

กาญจนา สองแสน (2551 : 15) ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถของสมองเด็กปฐมวัยในการเรียนรู้และผสมผสานจากประสบการณ์ ซึ่งทำให้เกิดความคิดค้นในรูปแบบของการประดิษฐ์สิ่งแปลกใหม่แตกต่างไปจากรูปแบบเดิม

กระทรวงศึกษาธิการ (2551 : 36) การคิดสร้างสรรค์เป็นกระบวนการคิดที่เด็กแสดงความคิดแปลกใหม่ไปจากความคิดเดิม ๆ และธรรมชาติได้หลายทาง หลายความคิด และสามารถอธิบายเรื่องที่คิดได้

สรุปได้ว่า ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถของสมองในการคิดจินตนาการผสมผสาน ความรู้ และประสบการณ์ อันจะนำไปสู่ผลผลิตสิ่งแปลกใหม่ หรือเป็นการคัดแปลงปรับปรุงแก้ไขสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วให้มีประสิทธิภาพดีกว่าเดิม หรือประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ ที่ไม่ซ้ำเองเดิมและเป็นการคิดที่ไม่ซ้ำกับคนอื่น ซึ่งเด็กปฐมวัยจะแสดงออกมาในการจัดกิจกรรมทางศิลปะวิทยาศาสตร์ ประกอบด้วยความคิดคล่อง คิดยืดหยุ่น คิดละเอียดลออ และคิดริเริ่มผสมผสานกันจนเกิดเป็นการคิดได้หลายทิศทาง หรือแบบอนกนัย (Divergent Thinking)

2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์

อารี รังสินันท์ (2532 : 506 - 510) กล่าวถึง ทฤษฎีเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ ไว้ดังต่อไปนี้

ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ตามแนวคิดของนักจิตวิทยาจิตวิเคราะห์ ฟรอยด์ จิตแพทย์ชาวเวียนนาเป็นผู้นำกลุ่ม ให้ความเห็นว่าความคิดสร้างสรรค์ เกิดจากความขัดแย้งระหว่างแรงขับทางเพศได้แสดงออกมาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอาจเป็นความขัดแย้งเรื่องไม่พึงพอใจในสภาพของตน จึงต้องการปรับสภาพเดิมให้เป็นไปตามที่ตนพอใจฟรอยด์ มีความคิดว่าความคิดสร้างสรรค์เกิดจากความขัดแย้งระหว่างแรงขับทางเพศกับความรู้สึกลึบซ่อนในสังคมแรงขับทางเพศถูกถ่วงกรองออกมาในรูปแบบพฤติกรรมที่สังคมยอมรับเป็นความคิดสร้างสรรค์

2.1 ทฤษฎีโครงสร้างสมรรถภาพทางสมองหรือทฤษฎีโครงสร้างทางสติปัญญา

กิลฟอร์ด (Guilford. 1967 : 60 – 64 ; อ้างถึงใน อารี รังสินันท์ (2532 : 511 -514) กล่าวถึง นักจิตวิทยาชาวอเมริกัน ได้ศึกษาวิจัยการวิเคราะห์ตัวประกอบ (Factor Analysis) ทางสติปัญญาเป็นเวลาประมาณ 20 ปี โดยค้นพบความคิด เอกนัย และอนกนัย ความคิดสร้างสรรค์ ความมีเหตุผล และการแก้ปัญหา กิลฟอร์ด ได้แบ่งสมรรถภาพทางสมองออกเป็น 3 มิติ

กิลฟอร์ด เสนอรูปแบบโครงสร้างสมรรถภาพทางสมองสามมิติ ประกอบด้วย มิติที่ 1 เนื้อหา (Content) หมายถึง เนื้อหาข้อมูลหรือสิ่งเร้าที่เป็นสื่อในการคิดที่สมอง รับเข้าไปคิดแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ คือ

1. ภาพ (Figural : F) หมายถึง สิ่งเร้าที่เป็นรูปธรรม หรือรูปที่แน่นอน ซึ่งสามารถรับรู้และทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิดได้ เช่น ภาพ เป็นต้น
2. เสียง (Auditory Content เขียนย่อว่า F) หมายถึง ข้อมูลหรือสิ่งเร้าที่เป็นรูปธรรมต่าง ๆ บุคคลสามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส
3. สัญลักษณ์ (Symbolic : S) หมายถึง ข้อมูลหรือสิ่งเร้าที่อยู่ในเครื่องหมายต่าง ๆ เช่น ตัวอักษร ตัวเลข โฉินคนตรีและสัญลักษณ์อื่น ๆ
4. ภาษา (Semantic : M) หมายถึง ข้อมูลหรือสิ่งเร้าที่อยู่ในรูปของถ้อยคำที่มีความหมายต่าง ๆ กัน ใช้ติดต่อสื่อสารได้ เช่น พ่อ แม่ เพื่อน ชอบ โกรธ เสียใจ เป็นต้น
5. พฤติกรรม (Behavior : B) หมายถึง ข้อมูลที่แสดงออก กิริยาอาการ การกระทำที่สามารถสังเกตเห็น รวมทั้งทัศนคติ การรับรู้ การคิด เช่น การยิ้ม การหัวเราะ การสนทนา การแสดงความคิดเห็น เป็นต้น

มิติที่ 2 วิธีการคิด (Operation) หมายถึง มิติที่แสดงลักษณะกระบวนการปฏิบัติงานหรือกระบวนการคิดของสมอง แบ่งออกเป็น 5 ลักษณะ คือ

1. การรับรู้และการเข้าใจ (Cognition : C) หมายถึง ความสามารถทางสมองของบุคคลที่ตีความเมื่อเห็นสิ่งเร้าได้
2. การจำ (Memory : M) หมายถึง ความสามารถในการเก็บสะสมความรู้และข้อมูลต่าง ๆ แล้วสามารถระลึกได้เมื่อต้องการ
3. การคิดแบบแยกนัย หรือความคิดกระจาย (Divergent Thinking : D) หมายถึง ความสามารถในการคิดตอบสนองต่อสิ่งเร้าได้หลายรูปแบบ หลายแง่หลายมุม
4. การคิดแบบเอกนัยหรือความคิดรวม (Convergent Thinking : N) หมายถึง ความสามารถในการคิดหาคำตอบที่ดีที่สุดจากข้อมูลหรือสิ่งเร้าที่กำหนด
5. การประเมินค่า (Evaluation : E) หมายถึง ความสามารถหาเกณฑ์ที่สมเหตุสมผล สามารถตัดสินใจเกี่ยวกับความดีความงามความเหมาะสมสามารถสรุปได้ว่าข้อมูลอื่นใดบ้างที่สอดคล้องกับเกณฑ์ ดั่งขึ้น

มิติที่ 3 ผลของการคิด หมายถึง มิติที่แสดงผล (Product) ที่ได้จากการทำงาน การจัดการกระทำวิธีการคิดจากข้อมูลจากเนื้อหา ผลการคิดออกมาในรูปลักษณะต่าง ๆ กันดังนี้คือ

1. หน่วย (Unit : U) หมายถึง สิ่งที่มีคุณสมบัติเฉพาะตัวและแตกต่างไปจากสิ่งอื่น
2. จำพวก (Class : C) หมายถึง ประเภท จำพวก หรือกลุ่มของหน่วยที่มีคุณสมบัติหรือลักษณะร่วมกัน

3. ความสัมพันธ์ (Relation : R) หมายถึง ผลของการเชื่อมโยง ความคิดของประเภทหรือหลายประเภทเข้าด้วยกัน โดยอาศัยลักษณะบางอย่างเป็นเกณฑ์ความสัมพันธ์ อาจจะอยู่ในรูปของหน่วยกับหน่วย จำพวกกับจำพวก หรือระบบกับระบบ

4. ระบบ (System : S) หมายถึง การเชื่อมโยงของสิ่งเร้า โดยอาศัย กฎเกณฑ์หรือระบบแบบแผนบางอย่าง

5. การแปลงรูป (Transformation : T) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงปรับปรุง คัดแปลง ตีความ ขยายความ ให้นิยามใหม่ หรือการจัดองค์ประกอบของสิ่งเร้าหรือข้อมูลออกมาในรูปใหม่

6. การประยุกต์ (Implication : I) หมายถึง การคาดหวังหรือการทำนายเรื่องบางอย่างจากข้อมูลที่กำหนดไว้ให้และเกิดความแตกต่างไปจากเดิม

โครงสร้างทางสติปัญญาตามทฤษฎีของกิลฟอร์ดประกอบด้วยหน่วยจุลภาคจากทั้งสามมิติเท่ากับ $5 \times 5 \times 6$ คือ 150 หน่วย แต่ละหน่วยประกอบด้วย เนื้อหา - ปฏิบัติ - ผลผลิต (Contents - Operations - Products) โครงสร้างทางสติปัญญาตามทฤษฎีของกิลฟอร์ดประกอบด้วยหน่วยจุลภาคจากทั้งสามมิติเท่ากับ $5 \times 5 \times 6$ คือ 150 หน่วย แต่ละหน่วยประกอบด้วย เนื้อหา - ปฏิบัติ - ผลผลิต

2.2 ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ตามแนวความคิดของนักมนุษยนิยม

อาวี รังสินันท์ (2532 : 516 - 520) กล่าวถึง มาสโลว์ (Maslow) และโรเจอร์ (Rogers) เป็นผู้ที่มียุทธศาสตร์สำคัญของแนวคิดกลุ่มนี้โดยมี ความคิดว่า คนที่มีความคิดสร้างสรรค์ เป็นผู้ที่ยอมรับตนเองตามภาพที่เป็นจริง เข้าใจตนเอง ยอมรับ ตนเองทั้งในส่วนที่บกพร่องและในส่วนที่ดี รู้ทั้งจุดอ่อนและตระหนักในความสามารถของตนเอง พึ่งตนเอง ริเริ่มและนำตนเองได้ สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มที่ มีอิสระเสรีภาพ ในการคิด ตัดสินใจเลือกทำสิ่งที่โดยไม่ให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อนมองเห็นศักดิ์ศรีและคุณค่าของ ตนเอง และสามารถสร้างสรรค์ตนเองและสังคมให้เกิดประโยชน์สุขการที่บุคคลสามารถพัฒนาและ ไปถึงเป้าหมายดังกล่าว กลุ่มมนุษยนิยม เน้นถึงสถานการณ์ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ว่า ต้องประกอบด้วย

1. ภาวะความปลอดภัยทางจิตการยอมรับในค่าของคนแต่ละคน

1.1 ไม่มีการตีราคา ประเมินหรือเปรียบเทียบความคิดเห็นและผลงานทุกคนทำงาน ด้วยความสบายใจ

1.2 ความมั่นใจในตัวเอง มีแนวโน้มที่จะตัดสินใจด้วยตนเอง และเต็มใจที่จะรับผิดชอบ ในความสำเร็จ หรือความล้มเหลวของตนได้

2. ภาวะที่มีเสรีภาพในการแสดงออก

2.1 มีจิตใจกว้างที่จะเปิดรับประสบการณ์ เต็มใจจะรับรู้ความคิด มีความสนใจ ต่อเหตุการณ์ และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลก

2.2 ปรารถนาที่จะเล่นกับความคิด และสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ นักมนุษยวิทยามีความเชื่อว่าบุคคลที่รู้จักคนตรงตามสภาพที่เป็นจริง จะสามารถพัฒนา ศักยภาพของตนให้เต็มที่ ภายใต้วรรู้สึกปลอดภัยทางจิตใจ และการมีเสรีภาพในการแสดงออก จะทำให้เกิดผลผลิตสร้างสรรค์ได้

2.3 ทฤษฎีความคิดสองลักษณะ

อาร์ รังสินันท์ (2532 : 522 - 530) กล่าวถึง ทฤษฎีความคิดสองลักษณะว่าเป็นทฤษฎีเกี่ยวกับการทำงานของสมองมนุษย์ มีแนวคิดเบื้องต้นว่า เฝ่าพันธุ์ของมนุษย์ อยู่รอดสืบสายมาจนถึงคนปัจจุบันได้ เพราะมนุษย์มีสมองอันเชี่ยวชาญ ซึ่งเกิดจากการทำงาน ของ สมองที่มีสองส่วน โดยแบ่งหน้าที่กันทำในแต่ละส่วน และจากการค้นคว้าทดลองเกี่ยวกับการทำงานของสมองสองซีก คือ สมองซีกซ้ายและสมองซีกขวา ซึ่งทำหน้าที่แตกต่างกันอย่างเด่นชัดใน การรับรู้ ความ เป็นไปของสิ่งต่าง ๆ ความคิดสร้างสรรค์เกิดจากการทำงานของสมองซีกขวา ซึ่งทำหน้าที่คิดจินตนาการ ความคิด แปลก ๆ ใหม่ ๆ ความซาบซึ้งในดนตรี ศิลปะ วรรณคดี เป็นต้น ส่วนสมองซีกซ้าย เป็นส่วน ที่คิดและ มีการทำงานออกมาเป็นรูปธรรม เช่น การวิเคราะห์ การหาเหตุผล กฎเกณฑ์ ความคิดสร้างสรรค์เกิดจากการทำงานของซีกขวาจะสามารถแสดงหรือบอก ให้ผู้อื่นทราบได้ต้องเกิดจากการรวบรวมวิเคราะห์และหาถ้อยคำของสมองซีกซ้ายเท่านั้น ดังนั้น หากสมอง ทั้ง 2 คือ ซีกซ้าย และซีกขวา ได้พัฒนาอย่างเหมาะสมทั้ง 2 ซีก ก็จะสามารถทำคุณ ประโยชน์ต่าง ๆ แก่มนุษยชาติอย่างมหาศาล ทฤษฎีความคิดสองลักษณะจึงเป็นอีกทฤษฎีหนึ่ง ในการจัดและ พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของบุคคล

การศึกษาการทำงานของสมองแบ่งออกเป็น 2 ซีก คือ สมองซีกซ้ายและซีกขวา กล่าวคือ สมองซีกขวา จะทำหน้าที่คิดจินตนาการ คิดสังเคราะห์ และมีความ โน้มเอียงเข้าหากฎเกณฑ์ของดนตรี และศิลปะ ส่วนสมองซีกซ้าย คิดวิเคราะห์หาเหตุผล โน้มเอียงเข้าหากฎเกณฑ์ทางคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ฉะนั้นถ้าสมองได้รับการพัฒนาให้ทำหน้าที่อย่างเต็มที่ทั้ง 2 ด้าน ก็จะสามารถสร้างสรรค์และก่อประ โยชน์แก่มนุษยชาติอย่างมหาศาล

ขั้นตอนที่ 1 การตระหนักถึงถึงความสำคัญของความคิดสร้างสรรค์ เป็นขั้นตอนแรก ที่จะทำให้บุคคลเพิ่มความสำนึกในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของแต่ละบุคคล เช่น การพัฒนา ปริชาญาณ การรู้จักและเข้าใจตนเอง การมีสุขภาพจิตที่สมบูรณ์และการมีชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเดิม และเข้าใจนวัตกรรมต่าง ๆ ที่ผ่านมาในประวัติศาสตร์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเจริญก้าวหน้า และวิธีแก้ปัญหาในปัจจุบันและอนาคต

ขั้นตอนที่ 2 ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและแจ่มชัดในธรรมชาติของความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง การที่บุคคลจะสนใจและให้ความสำคัญกับความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้น เมื่อได้รับรู้เนื้อหาสาระเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ จะช่วยให้บุคคลเข้าใจและเห็นความสำคัญยิ่งขึ้น สาระที่ควรจัดให้บุคคลได้เรียนรู้ ได้แก่

1. บุคลิกภาพของบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์
2. ลักษณะกระบวนการคิดสร้างสรรค์
3. ความสามารถสร้างสรรค์ด้านต่างๆ
4. ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์
5. แบบสอบถาม แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์
6. เทคนิควิธีการฝึกคิดสร้างสรรค์
7. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความคิดสร้างสรรค์

ขั้นตอนที่ 3 เทคนิคและวิธีการส่งเสริมและพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง เทคนิค วิธีการ กลยุทธ์ในการฝึกกระบวนการคิดสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมให้เกิดผลผลิต สร้างสรรค์ ซึ่งรวม เทคนิคและวิธีการต่อไปนี้ด้วย คือ การระดมพลังสมอง การคิดเชิงเปรียบเทียบ การคิดจินตนาการ

ขั้นตอนที่ 4 การเพิ่มพูนศักยภาพในการเป็นมนุษย์ของแต่ละบุคคลอย่างแท้จริง เป็นการพัฒนามนุษย์ไป สู่การรู้จักตนเองตามสภาพที่เป็นจริงเป้าหมายสูงสุดคือบุคคล สามารถดึงศักยภาพความสามารถและปรัชญาของแต่ละบุคคลมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และสังคมอย่างเต็มที่ การรู้จักตนเองตรงสภาพที่เป็นจริง จะประกอบด้วย

1. เป็นผู้เปิดรับประสบการณ์ต่าง ๆ มาปรับเข้ากับตนได้
2. สนใจศึกษาเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของมนุษย์
3. มีความคิดริเริ่มในการนำตนเอง และริเริ่มผลิตสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง
4. มีความสามารถในการคิดยืดหยุ่น เพื่อปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงแนวทาง

ในการดำเนิน ชีวิตให้เหมาะสมได้

3. ความสำคัญของความคิดสร้างสรรค์

เยาเวพา เดชะคุปต์ ได้กล่าวถึงข้อคิดของเจอร์ซิล (Jersild, 1922 : 153-158 ; อ้างอิงใน เยาเวพา เดชะคุปต์, 2542) ว่าความคิดสร้างสรรค์มีส่วนช่วยในการส่งเสริมเด็กในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ส่งเสริมสุนทรียภาพ เด็กจะรู้จักชื่นชมและมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งต่าง ๆ ซึ่งผู้ใหญ่ควร กระทำเป็นตัวอย่าง โดยการยอมรับและชื่นชมในผลงานของเด็ก การพัฒนาสุนทรียภาพแก่เด็ก

โดย ให้เด็กเห็นว่าทุกอย่างมีความหมายสำหรับเขา ส่งเสริมให้เด็กรู้จักสังเกตสิ่งที่แปลกจากสิ่งธรรมดาสามัญ ให้ได้ฟังในสิ่งที่ไม่เคยฟัง และหัดให้เด็กสนใจสิ่งต่าง ๆ รอบตัว

2. ฟ่อนคลายอารมณ์ การทำงานสร้างสรรค์เป็นการผ่อนคลายอารมณ์ลดความกดดัน ความคับข้องใจและความก้าวร้าวลง

3. สร้างนิสัยในการทำงานที่ดี ขณะที่เด็กทำงานครูจะสอนระเบียบและวินัยที่ดีในการทำงานควบคู่ไปด้วย เช่น หัดให้เด็กรู้จักเก็บของให้เป็นที่ ล้างมือเมื่อทำงานเสร็จแล้ว เป็นต้น

4. เป็นการพัฒนากล้ามเนื้อ เด็กจะสามารถพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่จากการเล่นการเคลื่อนไหว การพัฒนากล้ามเนื้อเล็กจากการตัดกระดาษ วาดภาพด้วยนิ้วมือ การตัดต่อภาพ

5. เปิดโอกาสให้เด็กได้สำรวจ ค้นคว้า ทดลอง เด็กจะชอบทำกิจกรรมและใช้วัตถุต่าง ๆ ซ้ำกัน เพื่อสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ซึ่งเป็นโอกาสที่เด็กจะใช้ความคิดริเริ่ม จินตนาการสิ่งใหม่ ๆ ครู ควรหาวัสดุให้เด็กได้มีโอกาสพัฒนาทดลองตนเอง เช่น กล่องยาสีฟัน เปลือกไข่ เพื่อฝึกให้เป็นนักก่อสร้าง หรือสถาปนิก

ผุสดี ภูอินทร (2537 : 73) ได้กล่าวถึงคุณค่าของการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ว่า

1. มีคุณค่าต่อสังคมคุณค่าของความคิดสร้างสรรค์ที่มีต่อสังคมนั้น ได้แก่ การที่บุคคลได้คิดและ สร้างสรรค์สิ่งหนึ่งเพื่อประโยชน์สุขและความก้าวหน้าของสังคมหรือหาวิธีการแก้ปัญหาจนกระทั่ง ประสบผลสำเร็จและมีประโยชน์ต่อสังคม เช่น ความเจริญก้าวหน้าในด้านเกษตร การคมนาคม ความเจริญทางการแพทย์ การเกษตร การคมนาคม เป็นต้น

2. คุณค่าต่อตนเอง ความสามารถในการคิดสร้างสรรค์นั้น นับว่ามีคุณค่า ต่อบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์เองด้วย เพราะการสร้างสรรค์ผลงานชิ้นใดขึ้นมา ทำให้ผู้ที่สร้างสรรค์พึงพอใจและมี ความสุข เช่น การที่เด็กสร้างสรรค์งานด้วยตนเองจะสร้างความพอใจแก่เด็ก ไม่ว่าจะเป็นการวาด ภาพ การต่อสิ่งของให้เป็นรูปร่างต่าง ๆ การคิดเกมการเล่น ที่แปลกใหม่ เด็กจะเกิดความภูมิใจใน ความสามารถของตน มั่นใจในตนเอง ซึ่งมีผลไปถึงแบบแผน บุคลิกภาพ และความสามารถ ปรับตัวให้เข้ากับสังคมของเด็ก

เฮร์ลุค (Herluck, n.d. ; อ้างอิงใน สุชาติ นทีตานนท์. 2550 : 25) ได้กล่าวไว้ว่า ความคิดสร้างสรรค์ให้ความสนุก ความสุข และความพอใจแก่เด็ก มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพของเด็กมาก ไม่มีอะไรที่จะทำให้เด็กรู้สึกหุดหู่ได้เท่ากับงานสร้างสรรค์ของเขาถูกตำหนิ ถูกดูถูก หรือถูกว่า สิ่งของที่เขาสร้างนั้นมันเหมือนจริง

ละมุล ชัชวาล (2543 : 26) ได้ศึกษาเรื่องความสำคัญของความคิดสร้างสรรค์ค้น พบว่า บุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์มีบทบาทสำคัญและเป็นที่ต้องการของสังคม ทั้งนี้เนื่องมาจาก สถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้คิดและแก้ปัญหาตลอดเวลา ผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์จะสามารถ

แก้ไขปัญหาคณะทำสิ่งที่มีประโยชน์ต่อตนเองและสังคมโดยส่วนรวมให้เจริญก้าวหน้ามากขึ้นอันจะขยายผลดีสู่ประเทศชาติต่อไป ทำให้รู้จักคิดแก้ปัญหาต่าง ๆ และสนใจสิ่งต่าง ๆ รอบตัวซึ่งแสดงออกโดยการศึกษาค้นคว้าและยังก่อให้เกิดจินตนาการ รวมถึงผลงานใหม่ ๆ ด้วยความคิดสร้างสรรค์มีความสำคัญ คือ ทำให้รู้จักคิดแก้ปัญหาต่าง ๆ และสนใจ ต่อสิ่งต่าง ๆ รอบ ๆ ตัวซึ่งแสดงออกโดยการศึกษาค้นคว้าทดลอง และยังก่อให้เกิดจินตนาการรวมถึงผลงานใหม่ ๆ ด้วย

4. องค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์

วิชาการ กรม (2535 : 9) ได้สรุปแนวคิดของกิลฟอร์ด เกี่ยวกับองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งประกอบด้วยลักษณะต่อไปนี้

1. ความคิดริเริ่ม (Originality)
2. ความคล่องในการคิด (Fluency)
3. ความยืดหยุ่นในการคิด (Flexibility)
4. ความคิดละเอียดลออ (Elaboration)

1. ความคิดริเริ่ม (Originality) หมายถึง ลักษณะความคิดแปลกใหม่ แตกต่างจากความคิดธรรมดา ความคิดริเริ่มเกิดจากการนำเอาความรู้เดิมมาคิดตัดแปลง และประยุกต์ให้เกิดเป็นสิ่งใหม่ขึ้นเป็นลักษณะที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรก ต้องอาศัยลักษณะ ความกล้าคิด กล้าลอง เพื่อทดสอบความคิดของตน บ่อยครั้งต้องอาศัยความคิดจินตนาการ หรือที่เรียกว่า ความคิดจินตนาการประยุกต์ คือ ไม่ใช่คิดเพียงอย่างเดียวแต่จำเป็นต้องคิดสร้างและหาทางทำให้เกิดผลงานด้วย ความคิดริเริ่มนั้นสามารถอธิบายได้ตามลักษณะ ดังนี้

1.1 ลักษณะทางกระบวนการ คือ เป็นกระบวนการคิด และสามารถแตกความคิดจากของเดิมไปสู่ความคิดแปลกใหม่ ที่ไม่ซ้ำกับของเดิม

1.2 ลักษณะของบุคคล คือ บุคคลที่มีความคิดริเริ่ม จะเป็นบุคคลที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง เชื่อมั่นในตนเอง กล้าคิด กล้าลอง กล้าแสดงออก ไม่ขลาดกลัวต่อความไม่แน่นอน หรือคลุมเครือ แต่เต็มใจและยินดีที่จะเผชิญและเสี่ยงกับสภาพการณ์ดังกล่าว บุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์จึงเป็นบุคคลที่มีสุขภาพจิตดีด้วย

1.3 ลักษณะทางผลิตผล ผลงานที่เกิดจากความคิดริเริ่ม จึงเป็นงานที่แปลกใหม่ไม่เคยปรากฏมาก่อน มีคุณค่าทั้งต่อตนเอง และเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม คุณค่าของงานจึงมีตั้งแต่ระดับต้น เช่น ผลงานที่เกิดจากความต้องการการแสดงความคิดอย่างอิสระ ซึ่งเกิดจากแรงจูงใจของตนเอง เพื่อสนองความต้องการของตนเองโดยไม่คำนึงถึงคุณภาพของงาน และค่อย ๆ พัฒนาขึ้นโดยเพิ่มทักษะบางอย่าง ต่อมาจึงเป็นชิ้นงานประดิษฐ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่คิดค้นใหม่ ไม่ซ้ำกับใคร นอกจากนั้นก็พัฒนางานประดิษฐ์ให้ดีขึ้นจนเป็นขั้นสูงสุด

2. ความคล่องในการคิด (Fluency) หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการคิดหาคำตอบได้อย่างคล่องแคล่ว รวดเร็ว และมีคำตอบในปริมาณที่มากในเวลาจำกัด แบ่งออกได้ดังนี้

2.1 ความคิดคล่องแคล่วทางด้านถ้อยคำ (Word Fluency) ซึ่งเป็นความสามารถในการใช้ถ้อยคำอย่างคล่องแคล่ว

2.2 ความคิดคล่องแคล่วด้านการโยงสัมพันธ์ (Associational Fluency) เป็นความสามารถที่จะคิดหาถ้อยคำที่เหมือนกันหรือคล้ายกันได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ภายในเวลาที่กำหนด

2.3 ความคล่องแคล่วด้านการแสดงออก (Expressional Fluency) เป็นความสามารถในการใช้วลีหรือประโยค คือความสามารถที่จะนำคำมาเรียงกันอย่างรวดเร็วเพื่อให้ได้ประโยคที่ต้องการ

2.4 ความคล่องแคล่วในการคิด (Ideational Fluency) เป็นความสามารถที่จะคิดสิ่งที่ต้องการภายในเวลาที่กำหนด เป็นความสามารถอันดับแรกในการที่จะพยายามเลือกเฟ้นให้ได้ความคิดที่ดี และเหมาะสมที่สุด จึงจำเป็นต้องคิดออกมาให้ได้มากหลายอย่าง และแตกต่างกัน แล้วจึงนำเอาความคิดที่ได้ทั้งหมดมาพิจารณาแต่ละอย่างเปรียบเทียบกับกันว่าความคิดอันใดจะเป็นความคิดที่ดีที่สุด

3. ความยืดหยุ่นในการคิด (Flexibility) หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการคิดหาคำตอบได้หลายประเภทและหลายทิศทาง แบ่งออกได้ดังนี้

3.1 ความคิดยืดหยุ่นที่เกิดขึ้นทันที (Spontaneous Flexibility) เป็นความสามารถที่จะพยายามคิดได้หลายอย่าง อย่างอิสระ

3.2 ความคิดยืดหยุ่นทางการดัดแปลง (Adaptive Flexibility) เป็นความสามารถที่จะคิดได้หลากหลายและสามารถคิดดัดแปลงจากสิ่งหนึ่งไปเป็นหลายสิ่งได้

4. ความคิดละเอียดลออ (Elaboration) คือความคิดในรายละเอียดเพื่อตกแต่งหรือขยายความคิดหลักให้ได้ความหมายสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ความคิดละเอียดลออเป็นคุณลักษณะที่จำเป็นยิ่งในการสร้างผลงานที่มีความแปลกใหม่ให้สำเร็จ พัฒนาการของความคิดละเอียดลออนั้นขึ้นอยู่กับ

4.1 อายุ เด็กที่มีอายุมากจะมีความสามารถทางด้านนี้มากกว่าเด็กอายุน้อย

4.2 เพศ เด็กหญิงจะมีความสามารถมากกว่าเด็กชายในด้านความคิด

ละเอียดลออ

4.3 ความสังเกต เด็กที่มีความสามารถด้านการสังเกตสูงจะมีความสามารถทางด้านความคิดละเอียดลออสูง ส่วนความสามารถที่มองเห็นในสิ่งที่คนอื่นมองไม่เห็น เช่น เด็กคนหนึ่งยื่นมองเครื่องถ่ายเอกสารแล้วครุ่นคิดว่าทำอะไรหนอจึงจะมีเครื่องถ่ายเอกสารที่ได้

หนังสือเข้าไปแล้ว สั่งให้ถ่ายตามเลขหน้าได้เลย นักประดิษฐ์ นักวิทยาศาสตร์ และคนเก่ง ๆ ของโลกที่สร้างสรรค์งานใหม่ ๆ มักมีความสามารถมองเห็น “ช่องโหว่ที่คนอื่นมองไม่เห็น”

อารี พันธุ์ณี (2540 : 33-41) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์ประกอบไปด้วยลักษณะของความคิด 4 อย่าง ดังต่อไปนี้

1. ความคิดคล่องแคล่ว (Fluency) คือ ความสามารถในการคิดตอบสนองต่อสิ่งเร้าให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ หรือความสามารถคิดหาคำตอบที่เด่นชัดและตรงประเด็นมากที่สุด ซึ่งจะนับปริมาณความคิดที่ไม่ซ้ำกันในเรื่องเดียวกัน

2. ความคิดยืดหยุ่น (Flexibility) คือ ความสามารถในการปรับสภาพของความคิดในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ ความคิดยืดหยุ่นเน้นในเรื่องของปริมาณที่เป็นประเภทใหญ่ ๆ ของความคิดแบบคล่องแคล่วนั่นเอง

3. ความคิดริเริ่ม (Originality) คือ ความสามารถในการคิดแปลกใหม่ แตกต่างจากความคิดธรรมดาหรือความคิดง่าย ๆ ความคิดริเริ่มอาจจะเกิดจากการนำเอาความรู้เดิมมาคิดค้นแปลงและประยุกต์ให้เกิดสิ่งใหม่ขึ้น

4. ความคิดละเอียดลออ (Elaboration) คือ ความสามารถในการมองเห็นรายละเอียดในสิ่งที่คนอื่นมองไม่เห็น และยังรวมถึงการเชื่อมโยงสัมพันธ์สิ่งต่าง ๆ อย่างมีความหมาย

สรุปได้ว่า พฤติกรรมที่เป็นความคิดสร้างสรรค์ เป็นความสามารถด้านหนึ่งของเราว่าปัญญา เป็นการคิดหลายทาง (Divergent Thinking) ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญพฤติกรรม ด้านการคิดสร้างสรรค์ จึงต้องการพัฒนาเด็กปฐมวัยในด้านความคิดสร้างสรรค์ทั้ง 4 ด้าน คือ ความคิดคล่องแคล่ว ความคิดยืดหยุ่น ความคิดริเริ่ม และความคิดละเอียดลออ

5. พัฒนาการทางความคิดสร้างสรรค์

จากการศึกษาพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์ของนักการศึกษาพบว่า ลักษณะพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์ของเด็กจะมีแบบแผนแตกต่างจากพัฒนาการด้านอื่นๆ สามารถพัฒนาได้กว่าผู้ใหญ่

ทอเรนซ์ (Torrance. 1965 : 87 - 88) กล่าวถึงพัฒนาการทางความคิดสร้างสรรค์โดยอาศัยผลของการวิจัยของลิคอน (Ligon. 1957)

แรกเกิด - 2 ปี ในระยะขบแรกของชีวิต เด็กเริ่มพัฒนาการด้านจินตนาการจะเห็นได้จากที่เด็กเริ่มถามชื่อสิ่งต่าง ๆ การพยายามทำสิ่งต่าง ๆ หรือจังหวะเด็กเริ่มแสวงหาโอกาสทำสิ่งแปลกใหม่ไปกว่าเดิม โดยมีความกระตือรือร้น ที่จะทำ ที่จะคิดสำรวจสิ่งต่าง ๆ มากขึ้น โดยการชิม ดม สัมผัส ด้วยความอยากรู้อย่างเห็น ดังนั้น การส่งเสริมและสนับสนุนให้เด็กได้สำรวจ

โดยการจัด สภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย มีที่ว่าง มีวัสดุเอื้ออำนวยต่อการคิดและการเล่น จะสามารถช่วยให้เด็ก พัฒนาการความคิดจินตนาการได้ดี

ระยะ 2 - 4 ปี ในวัยนี้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับโลก โดยประสบการณ์ตรงและทำสิ่งนั้น ๆ ซ้ำ โดยการเล่นที่ใช้จินตนาการ เด็กตื่นตัวกับสิ่งแปลกใหม่ตามธรรมชาติ ช่วงความสนใจของเด็กจะสั้น โดยเปลี่ยนการเล่นอย่างหนึ่งไปอีกอย่างหนึ่งเสมอ เด็กเริ่มพัฒนาความรู้สึกเป็นตัวของตัวเอง เด็กวัยนี้มักทำในสิ่งที่เกินความสามารถของตนเองทำให้เกิดความรู้สึก โกรธและคับข้องใจ

ระยะ 4 - 6 ปี ในวัยนี้เป็นวัยที่เด็กมีจินตนาการสูง เด็กเริ่มสนุกสนานกับการวางแผน และการเล่น การทำงาน คาดคะเนในสิ่งที่เกิดขึ้นจากการเล่น เด็กเริ่มเล่นเลียนแบบผู้ใหญ่หรือผู้ใกล้ชิด มีความอยากรู้อยากเห็นสิ่งที่เป็นจริงและถูกต้อง เด็กสามารถเชื่อมโยงเหตุการณ์ต่าง ๆ แม้ว่าจะไม่เข้าเหตุผลนัก เด็กเริ่มเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น และทดลองเล่นบทบาทสมมติต่าง ๆ โดยใช้จินตนาการของตัวเอง ลักษณะความคิดสร้างสรรค์ของเด็กวัยนี้ค่อนข้างจะเป็นธรรมชาติที่ปรากฏชัด

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ในเด็กวัยแรกเกิดถึง 6 ขวบ จะมีพัฒนาการทางด้านความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการที่ชัดเจนสามารถส่งเสริมและพัฒนาได้เป็นอย่างดี หากได้รับประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมในการกระตุ้นให้เด็กได้ฝึกคิด ฝึกจินตนาการ โดยผ่านกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัยและความต้องการตามธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็ก

6. กระบวนการความคิดสร้างสรรค์

ฮัทชิสัน (Hutchison, 1949 : 42-44) กล่าวถึง กระบวนการคิดสร้างสรรค์ไว้ว่าความคิดสร้างสรรค์เกิดจากการหยั่งรู้ (Intuition) ซึ่งมีขั้นตอนของการคิดดังนี้

1. ขั้นเตรียม (The Stage of Preparation) เป็นการรวบรวมประสบการณ์เก่า ๆ มาลอง ผิดลองถูกและตั้งสมมุติฐานเพื่อแก้ปัญหา
2. ขั้นคิดแก้ปัญหา (The Stage of Frustration) เป็นระยะที่เกิดความกระวนกระวายใจ เกิดความรู้สึกเครียด อันเนื่องมาจากการครุ่นคิดแก้ปัญหา แต่ยังคงคิดไม่ตก
3. ขั้นเกิดความคิด (The Period of Moment of Insight) เป็นระยะที่เกิดแนวความคิด แวบขึ้นมาในสมอง คิดคำตอบได้ออกมาในทันทีทันใด
4. ขั้นพิสูจน์ (The Stage of Verification) เป็นระยะเวลาของการตรวจสอบประเมินผล โดยใช้เกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อตรวจดูว่าคำตอบที่ได้ถูกต้องหรือไม่

เดวิส (Davis, 1973 : 113) ได้กล่าวถึง กระบวนการเกิดที่เรียกว่า กระบวนการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งกระบวนการนี้จะเริ่มต้นด้วย การมีปัญหาที่เรียกว่า ความยุ่งเหยิง (Mess) กระบวนการแก้ปัญหา อย่างสร้างสรรค์แบ่งออกเป็นขั้น ๆ ดังนี้

ขั้นที่ 1 การค้นหาความจริง (Fact Finding) ในขั้นนี้เมื่อเกิดปัญหาความวิตกกังวล ก็ต้องพยายามหาข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อให้ทราบว่าปัญหานั้นคืออะไร

ขั้นที่ 2 การค้นหาปัญหา (Problem Finding) เมื่อได้ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาแล้ว ในขั้นนี้จะพิจารณาถึงต้นเหตุและแนวทางที่เป็นไปได้โดยคิดถึงความเป็นไปได้หลาย ๆ แนวทาง แล้วตั้งเป็นประเด็นปัญหาเพื่อค้นหาวิธีการแก้ปัญหาต่อไป

ขั้นที่ 3 การค้นหาความคิด (Idea Finding) เมื่อได้ประเด็นปัญหาแล้ว ในขั้นนี้จะเป็น การระดมความคิดเพื่อหาวิธีการที่จะแก้ปัญหาตามประเด็นที่ตั้งไว้ออกมาให้ได้มากที่สุดอย่างอิสระ โดยยังไม่มี การประเมินความเหมาะสมในขั้นนี้

ขั้นที่ 4 การค้นหาคำตอบ (Solution Finding) ในขั้นนี้เป็นขั้นตอนของการพิจารณาคัดเลือกวิธีการที่เหมาะสมที่สุด โดยการเริ่มจากการหาหลักเกณฑ์ที่เหมาะสม แล้วนำหลักเกณฑ์นั้นไปพิจารณาคัดเลือกวิธีการที่เหมาะสมที่สุด

ขั้นที่ 5 การค้นหาคำตอบที่เป็นที่ยอมรับ (Acceptance Finding) ขั้นตอนนี้จะเป็น การนำเอาวิธีการที่เหมาะสมที่สุดมาพิจารณาให้เห็นว่าสามารถนำไปใช้ได้จริง รวมทั้งเป็นการ เผยแพร่ความคิดนั้นให้ผู้อื่นลองปฏิบัติเพื่อให้เป็นที่ยอมรับกล่าวได้ว่ากระบวนการของความคิดสร้างสรรค์ เป็นกระบวนการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์โดยเริ่มจากการรับรู้ถึงปัญหา มองเห็นและ เข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้น แล้วใช้ความคิดในการแก้ปัญหาโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินค่าในการทดสอบสมมติฐาน จนสามารถค้นพบคำตอบอันเป็นที่ยอมรับ และสามารถแก้ปัญหาได้อย่างแท้จริง

7. ลักษณะเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์

ความคิดสร้างสรรค์มีอยู่ในมนุษย์ทุกคน แต่มีระดับมากน้อยแตกต่างกันตาม ศักยภาพของแต่ละบุคคล ฉะนั้น บุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์สูงจึงมีลักษณะแตกต่าง ไปจากบุคคล อื่นนักจิตวิทยาและนักศึกษา ได้ศึกษาถึงคุณลักษณะของบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์สูงไว้ดังนี้

มาสโลว์ (Maslow, 1954 ; อ้างอิงใน อารี รังสินันท์, 2532 : 60) ได้สรุปผลการวิจัย พบว่าบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์เหนือกว่าบุคคลบุคคลอื่นทั่วไปจะมีลักษณะของผู้ที่มีความเป็น ตัวของตัวเอง ไม่ขลาดกลัวต่อสิ่งที่ลึกลับ และน่าสงสัย แต่กลับรู้สึกพึงพอใจและตื่นตัวที่จะเผชิญ กับสิ่งเหล่านั้น

เกล (Gale, 1960 ; อ้างอิงใน อารี รังสินันท์, 2532 : 60) กล่าวว่า การแสดงของ เด็กที่มี ความคิดสร้างสรรค์แตกต่างไปจากเด็กทั่วไปหรือแม้แต่ในกลุ่มของเด็กที่มีความคิด สร้างสรรค์เองก็แสดงออกแตกต่างกัน บางคนกล้าที่จะแสดงออกอย่างอิสระไม่ต้องการสิ่งเร้าหรือ แรงกระตุ้นจาก บุคคลอื่นมากนักแต่บางคนต้องการบรรยากาศที่อบอุ่นเป็นกันเองเพื่อเป็นแรงเสริม

ให้เกิดความเชื่อมั่นและกล้าแสดงออก เด็กส่วนใหญ่จะอยู่ในประเภทนี้ และมีส่วนหนึ่งไม่มีโอกาสพัฒนา ความคิดสร้างสรรค์ตลอดชีวิต

แมคคินนอน (Mackinnon, 1962 : 484-495) ได้ศึกษาถึงคุณลักษณะของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์สูงพบว่า เป็นผู้ที่ช่างคิดค้น มีความมานะพยายาม มีความเป็นอิสระ และมีความเป็นตัวของตัวเองในการตัดสินใจ

ลูโก และเฮอร์ชีย์ (Lugo and Hershey, 1989 : 56 ; อ้างอิงใน ศุสดี ภูอินทร์, 2537 : 71) ได้ รวบรวมลักษณะของคนที่มีความคิดสร้างสรรค์สูงไว้ดังนี้

1. ชอบสิ่งแปลกใหม่
2. มีความมั่นใจในตนเอง
3. มีความเปิดกว้างที่จะเปิดรับสถานการณ์ใหม่
4. มีความอดทน
5. มีอารมณ์ขัน
6. ไม่ตึงเครียด

อารี รังสินันท์ (2546 : 63) ได้สรุปเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์ไว้ดังนี้

1. อยากรู้อยากเห็นมีความกระหายใคร่รู้อยู่เสมอ
2. ชอบเสาะแสวงหา ชอบสำรวจศึกษาค้นคว้าและทดลอง
3. ชอบซักถามและถามด้วยคำถามแปลก ๆ
4. ช่างสงสัย มองสิ่งต่าง ๆ ด้วยความสนใจอยากรู้อยากเห็นอยู่เสมอ
5. ช่างสังเกต มองเห็นลักษณะที่แปลกผิดปกติหรือช่องว่างที่หุดหายไปได้ง่าย

และรวดเร็ว

โดยไม่รีรอ

6. ชอบแสดงออกมากกว่าเก็บกดถ้าสงสัยสิ่งใดจะถามหรือพยายามหาคำตอบ
7. มีอารมณ์ขันอยู่เสมอ มองสิ่งต่าง ๆ ในแง่มุมที่แปลก
8. สนุกสนานในการใช้ความคิด
9. มีสมาธิในสิ่งที่ตนสนใจ
10. สนใจสิ่งต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง
11. มีความเป็นตัวของตัวเอง

สรุปได้ว่า บุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์สูง เป็นผู้ชอบทดลองสิ่งใหม่ ๆ อยากรู้อยากเห็นชอบการเปลี่ยนแปลง มีความกล้า ชอบสิ่งที่ท้าทาย มีความเป็นตัวของตัวเองในความคิด ทำ

แก้ปัญหาด้วยตนเอง รักความอิสระ มีความยืดหยุ่น ไม่ซ้ำแบบใคร ไม่คล้อยตามผู้อื่นง่าย ๆ มีความกระตือรือร้น ตลอดจนมีอารมณ์ขันอีกด้วย

8. การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

ความคิดสร้างสรรค์เป็นคุณสมบัติที่อยู่ในตัวทุกคนและสามารถส่งเสริมให้พัฒนาได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในทางตรงคือการสอน ฝึกฝน อบรม และในทางอ้อมคือการสร้างบรรยากาศและการจัดสิ่งแวดล้อม

ทอเรนซ์ (Torrance, 1959 ; อ้างอิงใน อารี พันธุ์มณี, 2537 : 82 - 83) ได้กล่าวถึงการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ไว้ดังนี้

1. การส่งเสริมให้เด็กถามและให้ความสนใจต่อคำถาม และถามแปลก ๆ ของเด็ก และเขายังเน้นว่าพ่อแม่ หรือครูไม่ควรมุ่งที่คำตอบที่ถูกต้องแต่เพียงอย่างเดียว เพราะในการแก้ปัญหา แม้เด็กจะใช้วิธี เดาเสียบ้างก็ควรจะยอม แต่ควรจะกระตุ้นให้เด็กได้วิเคราะห์หาค้นหาเพื่อพิสูจน์การเดาโดยใช้การสังเกตและประสบการณ์ของเด็ก
2. ตั้งใจและเอาใจใส่ในความคิดแปลก ๆ ของเด็กด้วยใจเป็นกลาง เมื่อเด็กแสดงความคิดเห็นในเรื่องใด แม้จะเป็นความคิดที่ยังไม่เคยได้ยินมาก่อนผู้ใหญ่อย่างเพิ่งตัดสินและตริตรอง ความคิดนั้น แต่รับฟังไว้ก่อน
3. กระตือรือร้นต่อคำถามที่แปลก ๆ ของเด็กด้วยการตอบคำถามอย่างมีชีวิตชีวา หรือชี้แนะให้เด็กหาคำตอบจากแหล่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง
4. แสดงเน้นให้เด็กเห็นว่าความคิดของเด็กนั้นมีคุณค่า และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น จากภาพที่เด็กวาด อาจนำไปเป็นลายด้วยขาม ภาชนะ เป็นภาพปฏิทิน บัตร ส.ค.ส. เป็นต้น ซึ่งจะช่วยให้เด็กเกิดความภาคภูมิใจ และมีกำลังใจที่จะคิดสร้างสรรค์ต่อไป
5. กระตุ้นส่งเสริมให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง ควรให้โอกาสและเตรียมการให้เด็กได้เรียนรู้ด้วยตนเอง และยกย่องเด็กที่มีการเรียนรู้ด้วยตนเอง ครูควรปรับเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้ชี้แนะลดการอธิบายและบรรยายลง แต่เพิ่มให้นักเรียนมีส่วนริเริ่มกิจกรรมด้วยตนเอง มากขึ้น
6. เปิดโอกาสให้นักเรียนเรียนรู้ ค้นคว้าอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ โดยไม่ต้องใช้วิธีหุ้ ด้วยคะแนนหรือการสอบ เป็นต้น
7. พึงระลึกว่าการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ในเด็กจะต้องใช้เวลาพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไป
8. ส่งเสริมให้เด็กใช้จินตนาการของตนเอง และยกย่องชมเชยเมื่อเด็กมีจินตนาการที่แปลกและมีคุณค่า

วราภรณ์ รักรวิชัย (2542 : 49) ได้เสนอแนะบทบาทของครูในการส่งเสริม ความคิดสร้างสรรค์ดังนี้

1. จัดกิจกรรมหรือบรรยากาศแบบเรียนปนเล่น
2. จัดบรรยากาศให้ห้องเรียนแบบอิสระ สบาย ๆ เป็นกันเอง
3. ยอมรับการแสดงออกของนักเรียนทุกคนด้วยความสนใจและกระตือรือร้น
4. ไม่กำหนดหรือจำกัดกิจกรรมในห้องเรียน
5. เปิดโอกาสให้เด็กได้ค้นคว้าทดลอง และหาคำตอบเอง
6. ไม่ข่มขู่เด็ก ไม่ว่าจะเป็คำพูดหรือท่าทาง
7. ไม่ควรยึดแบบเรียนที่ตายตัว แนะนำให้เด็กรู้จักแก้ปัญหาหลาย ๆ วิธี
8. คำถามที่ใช้ในห้องเรียนควรเป็นคำถามที่เปิดกว้าง
9. สร้างบรรยากาศในการยอมรับความความเป็นกันเองระหว่างครูกับนักเรียน

นักเรียนกับนักเรียน

10. พยายามสนับสนุนทางด้านความคิดที่กว้างและลึก
11. ให้ความแก่เด็กที่จะคิดค้น พัฒนาความคิดที่กว้างออกไป
12. ปลุกฝังให้เด็กรู้จักคุณค่าของตัวเอง
13. ให้อิสระเสรีภาพในการแสดงออกของเด็ก

อารี พันธุ์ณี (2540 : 162-195) ได้เสนอกิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ดังนี้

1. กิจกรรมทางภาษา สามารถจัดได้หลาย ๆ รูปแบบ เพราะรวมเอาทักษะทั้ง 4 ด้าน คือ การฟัง การอ่าน การพูด และการเขียนไว้ด้วยกัน และภาษายังเป็นสื่อในการแสดงออกทางความคิดและการกระทำ

จุดมุ่งหมาย

- 1.1 ฝึกความคิดคล่องแคล่ว ความคิดยืดหยุ่น ความคิดริเริ่ม ความคิดละเอียดลออ
- 1.2 ฝึกการแสดงออกทางความคิด
- 1.3 ฝึกความกล้าคิด กล้าพูด
- 1.4 ฝึกการบรรยายอย่างสร้างสรรค์
- 1.5 ส่งเสริมความคิดจินตนาการ
2. กิจกรรมปริศนาคำทาย เป็นกิจกรรมที่มุ่งตอบสนองความต้องการพัฒนาสติปัญญาของเด็ก จากการศึกษาพบว่า เด็กในวัยก่อนเรียนและวัยประถมศึกษาชอบกิจกรรมทาย “อะไรเอ่ย” หรือปริศนาคำทาย เด็กจะรู้สึกสนุกสนานและกระตือรือร้น ให้เด็กคิด ได้เป็นอย่างดี

จุดมุ่งหมาย

- 2.1 ฝึกความกล้าคิด กล้าเอา และกล้าเสี่ยง
- 2.2 ฝึกความอิสระในการตัดสินใจ
- 2.3 ฝึกความมีเซาว์ไว ไหวพริบ
- 2.4 ฝึกความไวในการสังเกต
- 2.5 ฝึกการแก้ปัญหา
- 2.6 ส่งเสริมบรรยากาศสนุกสนาน “เล่นเป็นเรียน”

3. กิจกรรมสร้างสรรค์ทางศิลปะ เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับความสนใจ

ความสามารถและสอดคล้องกับหลักพัฒนาการของเด็กเป็นอย่างยิ่ง กิจกรรมสร้างสรรค์จึงไม่เพียงแต่ส่งเสริมการประสานสัมพันธ์ระหว่างกล้ามเนื้อ-ตาและการผ่อนคลายความเครียดทางอารมณ์ที่อาจมีเท่านั้น แต่ยังเป็นการส่งเสริมความคิดอิสระ ความคิดจินตนาการ ฝึกการรู้จักการทำงานด้วยตนเองและฝึกการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ ทั้งทางความคิด และการกระทำ ซึ่งถ่ายทอดออกมาเป็นผลงานทางศิลปะ อาจแบ่งออกได้หลายลักษณะ เช่น การวาด การปั้น

จุดมุ่งหมาย

- 3.1 ส่งเสริมความคิดอิสระ
- 3.2 ส่งเสริมความมั่นใจ กล้าคิด กล้าแสดงออก
- 3.3 ส่งเสริมความคิดริเริ่ม ความคิดละเอียดลออ ความคิดยืดหยุ่น ความคิดคล่องตัว หรือความคิดคอนเนกนัย
- 3.4 ส่งเสริมความคิดจินตนาการ
- 3.5 ส่งเสริมการรู้จักทำงานด้วยตนเอง
- 3.6 ส่งเสริมให้เด็กสร้างผลงาน

4. กิจกรรมสร้างสรรค์ทางการประดิษฐ์ เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

ได้เป็นอย่างดีส่งเสริมให้เด็กคิดจินตนาการและสร้างจินตนาการออกมาเป็นผลงาน ในการคิดประดิษฐ์มักรวมเอาความคิดในเรื่องการต่อเติม ตัดออก ปรับขยาย ทำให้ใหญ่ ทำให้เล็กลง แต่งเติมแต้มสี ทำให้เคลื่อนไหวได้ หรือใช้แทนกันได้

จุดมุ่งหมาย

- 4.1 ส่งเสริมความคิดและการถ่ายทอดออกมาเป็นผลงาน
- 4.2 ฝึกการแก้ปัญหา
- 4.3 ฝึกความขยัน ช่างคิด ช่างทำ
- 4.4 ส่งเสริมความเป็นนักประดิษฐ์คิดค้น

4.5 ฝึกการทำงานด้วยตัวเองตามลำพัง

5. กิจกรรมสร้างสรรค์ทางดนตรีและการเคลื่อนไหว เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เด็กฟังอย่างสร้างสรรค์ คิดจินตนาการและถ่ายทอดออกมาอย่างอิสระ เป็นการบรรยาย เขียนหรือแสดงท่าทาง และกิจกรรมการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ให้เด็กฟังเสียงเพลงแล้วบอกความรู้สึกหรือต่อเติมประโยคสั้น หรือแสดงท่าทางตามจินตนาการ เป็นต้น

จุดมุ่งหมาย

5.1 ฝึกความซาบซึ้งในดนตรี และสามารถแสดงออกด้วยการบรรยาย แสดงท่าทางให้สมจริงได้

5.2 ฝึกคิดจินตนาการในการแสดงออกตามบทที่กำหนด

5.3 ฝึกความกล้าในการคิด การแสดงออก

5.4 ฝึกความไวในการสังเกต

5.5 ฝึกความเชื่อมั่นในตนเอง

จากแนวคิดในการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ที่กล่าวมานั้น จะเห็นได้ว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นสิ่งที่อยู่ในตัวเด็กและสามารถส่งเสริมให้พัฒนาได้ด้วยการฝึก การปฏิบัติ หรือการส่งเสริมที่ถูกต้อง ซึ่งความคิดสร้างสรรค์เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นได้จากการเรียนรู้ ดังนั้น การสอนความคิดสร้างสรรค์คือ การสอนให้นักเรียนคิดจินตนาการ นักเรียนลงมือปฏิบัติ และฝึกคิดสร้างสรรค์จริง ๆ ตลอดจนการฝึกระดมพลังสมอง ซึ่งการสอนเช่นนี้จะทำให้ ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กพัฒนาขึ้น และแนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัยนั้น คือ การจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กมีอิสระในการแสดงออก กล้าคิด อยากรู้ ทดลอง ได้ คิดจินตนาการ และแก้ปัญหาอย่างกว้างขวาง ตลอดจนจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงานของ เด็กจะช่วยให้เขาได้คิดสิ่งใหม่ๆ และการสร้างสรรค์ผลงานตามจินตนาการของเด็กนั่นเอง

9. การวัดและประเมินความคิดสร้างสรรค์

การวัดความคิดสร้างสรรค์เป็นจุดมุ่งหมายทางการศึกษาประการหนึ่ง เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กให้สามารถคิดคิดสร้างสรรค์และสร้างผลงานที่มีคุณค่าทั้งต่อตนเองและต่อสังคมโดยส่วนรวม ซึ่งมีวิธีการวัดความคิดสร้างสรรค์ของเด็กดังนี้

9.1 วิธีการวัดความคิดสร้างสรรค์

อารี พันธุ์ณี (2540 : 199-202) ได้เสนอวิธีการวัดความคิดสร้างสรรค์ ดังนี้

1. การสังเกต หมายถึง การสังเกตพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกเชิงสร้างสรรค์

2. การวาดภาพ หมายถึง การให้เด็กวาดภาพจากสิ่งเร้าที่กำหนด เป็นการถ่ายทอดความคิดเชิงสร้างสรรค์ออกมาเป็นรูปธรรม และสามารถสื่อความหมายได้

3. รอยหยดหมึก หมายถึง การให้เด็กดูภาพรอยหยดหมึกแล้วคิดตอบจากภาพที่เด็กเห็น มักใช้กับเด็กวัยประถมศึกษาเพราะเด็กสามารถอธิบายได้ดี

4. การเขียนเรียงความและงานศิลปะ หมายถึง การให้เด็กเขียนเรียงความจากหัวข้อที่กำหนด และการประเมินจากงานศิลปะของนักเรียน

5. แบบทดสอบ หมายถึง การให้เด็กทำแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ มาตรฐานซึ่งเป็นผลมาจากการวิจัยเกี่ยวกับธรรมชาติของความคิดสร้างสรรค์ แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์มีทั้งใช้ภาษาเป็นสื่อ และใช้ภาพเป็นสื่อ เพื่อเราให้เด็กแสดงออกเชิงความคิดสร้างสรรค์ และแบบทดสอบต้องมีกำหนดเวลาด้วย

9.2 แบบทดสอบวัดความคิดสร้างสรรค์

ทอเรนซ์ (Torrance, 1965 ; อ้างอิงใน อารี พันธุ์มณี, 2545 : 216-220) ได้พัฒนาเครื่องมือวัดความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งมีทั้งแบบสำรวจ แบบทดสอบ หลายรูปแบบขึ้น สำหรับแบบทดสอบของทอเรนซ์ ได้พัฒนาขึ้นภายในขอบเขตและเนื้อหาทางการศึกษา ซึ่งเป็นโปรแกรมการวิจัยระยะยาวที่เน้นเฉพาะในเรื่องประสบการณ์ในห้องเรียน ที่จะสนับสนุนและเร้าให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ แบบทดสอบวัดความคิดสร้างสรรค์ของทอเรนซ์ มีดังต่อไปนี้

1. แบบวัดความคิดสร้างสรรค์โดยอาศัยรูปภาพ (Thinking Creatively with Pictures) มี 2 แบบ คือ แบบ ก และแบบ ข

2. แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์โดยอาศัยภาษา (Thinking Creatively with Words) มี 2 แบบ คือ แบบ ก และ แบบ ข

3. แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์โดยอาศัยเสียงและภาษา (Thinking Creatively with Sounds and Words : Sounds Images)

4. แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ โดยอาศัยการปฏิบัติและการเคลื่อนไหว (Thinking Creatively in Action and Movement)

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ออกแบบการวัดและประเมินความคิดสร้างสรรค์ ที่ครอบคลุมความคิดสร้างสรรค์ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ความคิดริเริ่ม ความคิดคล่องแคล่ว ความคิดละเอียดลออ และความคิดยืดหยุ่น จากแนวทางการวัดความคิดสร้างสรรค์ของแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์โดยอาศัยรูปภาพแบบ ก ของทอเรนซ์ ผู้วิจัยได้นำมาปรับปรุงให้มีความสอดคล้องกับพัฒนาการตามวัยของเด็กปฐมวัย เป็นแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อทดสอบนักเรียน

ก่อนเรียนและหลังเรียน ซึ่งมีแนวทางการประเมินของแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย ดังนี้

1. ด้านความคิดริเริ่ม

ทดสอบความสามารถในการต่อเติมภาพจากรายลายเส้นให้มีความแปลกใหม่ชัดเจนและมีความหมาย โดยให้แสดง/เสนอสิ่งแปลกใหม่ และแตกต่างออกมาอย่างชัดเจนและมีความหมาย

2. ด้านความคิดคล่องแคล่ว

ทดสอบความสามารถในการการต่อเติมภาพจากภาพวงกลม ให้สามารถแสดงคำตอบให้ได้ปริมาณและคุณภาพชัดเจน ตรงประเด็นมากที่สุดในเวลาที่กำหนด

3. ด้านความคิดละเอียดลออ

ทดสอบความสามารถในการการวาดภาพต่อเติมจากภาพโครงร่างให้สมบูรณ์/ครบถ้วนและมีความหมาย

4. ด้านความคิดยืดหยุ่น

ทดสอบความสามารถในการวาดภาพสิ่งที่มีลักษณะเหมือนกับภาพที่กำหนดให้ การตรวจให้คะแนนความคิดสร้างสรรค์ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ความคิดริเริ่ม ความคิดคล่องแคล่ว ความคิดละเอียดลออ และความคิดยืดหยุ่น ตามความสามารถที่นักเรียนสามารถปฏิบัติได้ตามเวลาที่กำหนด

การวัดความคิดสร้างสรรค์ไม่เพียงแต่ทำให้ทราบระดับความคิดสร้างสรรค์ของเด็กและเป็นข้อมูลให้สามารถจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมให้สอดคล้อง เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กให้สูงขึ้นเท่านั้น แต่ยังสามารถกระตุ้น เสริมสร้างพฤติกรรมสร้างสรรค์ให้เด่นชัด ทั้งยังช่วยขจัดอุปสรรคในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ได้อีกด้วย นับว่าการวัดความคิดสร้างสรรค์จะทำให้การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กได้อย่างมีประสิทธิภาพ

โดยสรุป การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัย ได้ใช้แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย จากแบบทดสอบวัดความคิดสร้างสรรค์ โดยอาศัยรูปภาพแบบ ก ของทอเรนซ์ ซึ่งผู้วิจัยได้ปรับปรุงให้สอดคล้องกับกิจกรรมและพัฒนาของเด็กปฐมวัย

กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัย

1. ความหมายของศิลปะสร้างสรรค์

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541 : 13) ได้กล่าวว่า กิจกรรมศิลปะหรือเรียกกิจกรรมสร้างสรรค์ หมายถึง กิจกรรมเกี่ยวกับงานศิลปะต่าง ๆ ได้แก่ การวาดภาพระบายสี การปั้น การพิมพ์ภาพ ตัด ฉีก ปะ และประดิษฐ์เศษวัสดุ ฯลฯ ที่มุ่งพัฒนากระบวนการคิดสร้างสรรค์ การรับรู้เกี่ยวกับความงาม และส่งเสริมกระตุ้น ให้เด็กแต่ละคนได้แสดงออกตามความรู้สึกรักและความสามารถของตนเอง

กระทรวงศึกษาธิการ (2546 : 49) ระบุว่า กิจกรรมศิลปะ หมายถึง กิจกรรมที่ช่วยให้เด็กแสดงออกทางอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และจินตนาการ โดยใช้ศิลปะ เช่น การเขียนภาพ การปั้น การฉีก -ปะ การตัด-ปะ การพิมพ์ภาพ การร้อย การประดิษฐ์ หรือวิธีการอื่นที่เด็กได้คิดสร้างสรรค์ และเหมาะสมกับพัฒนาการ

สุวรรณ ก้อนทอง (2547 : 8) กล่าวว่า กิจกรรมศิลปะ หมายถึง กิจกรรมที่มุ่งกระตุ้นให้เด็กคิดจินตนาการ ตัดสินใจลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตัวเอง ตลอดจนฝึกให้เด็กรู้จักการสังเกตหาเหตุผล ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริม และพัฒนาการความคิดสร้างสรรค์ เพื่อเตรียมความพร้อมในการดำรงชีวิตต่อไป

กรกนก รูปประสม (2548 : 44) กล่าวเกี่ยวกับศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัยเป็นการแสดงออกจากการใช้ประสาทสัมผัสในการรับรู้ต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว และการแสดงออกถ่ายทอดเป็นผลงานจากจินตนาการสร้างสรรค์การแสดงออกด้านการรับรู้ของเด็ก ผลงานที่สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสทางตา เช่น ภาพวาด การปั้น กิจกรรมสร้างสรรค์ เป็นต้น

จากความหมายของกิจกรรมสร้างสรรค์ที่กล่าวมา จึงสรุปได้ว่าศิลปะสร้างสรรค์ เป็นกิจกรรมที่เด็กได้ใช้ประสาทสัมผัสในการรับรู้โดยอาศัยประสบการณ์และสิ่งแวดล้อม จนเกิดความเข้าใจทำให้เกิดความคิดจินตนาการและมีการแสดงออก โดยใช้การถ่ายทอดผลงานแสดงความรู้สึกต่าง ๆ ที่ตนเองได้เรียนรู้ ซึ่งแสดงทั้งความคิด ความรู้สึก ปัญญา อารมณ์ ตลอดจนฝึกให้เด็กรู้จักการสังเกต หาเหตุผล ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริม และพัฒนาการความคิดสร้างสรรค์ เพื่อเตรียมความพร้อมในการดำรงชีวิตต่อไป

2. ความสำคัญของศิลปะสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัย

กิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัย มีความสำคัญดังนี้

เขาวพา เดชะคุปต์ (2542 : 107) การจัดประสบการณ์ทางศิลปะให้แก่เด็กจะช่วยให้เด็กมีโอกาสค้นคว้าทดลอง และสื่อสารความคิดความรู้สึกของตนให้ผู้อื่นและโลกที่อยู่รอบตัวเขาเข้าใจ

ได้ นอกจากนั้นเขายังได้มีโอกาสพัฒนาความสามารถในการคิดและการใช้จินตนาการการสังเกต การเพิ่มพูนการรับรู้ที่มีต่อตนเองและผู้อื่น พัฒนาความเชื่อมั่นเกี่ยวกับตนเองในการเลือกใช้วัสดุต่าง ๆ ส่งเสริมให้เด็กได้พัฒนา

สิริมา พัน โสรี (2546 : 23) กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกถึงความรู้สึก ความคิด จินตนาการกระบวนการของศิลปะจะส่งเสริม พัฒนาการเด็กได้ครบทุกด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์-จิตใจ ด้านสังคม และสติปัญญา ทำให้เด็กกล้าคิดกล้าทำ กล้าแสดงออกและที่สำคัญกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ พัฒนาการด้านความรู้ที่มีการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสมาจากสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็กนั่นเอง

สุวรรณ ก้อนทอง (2547 : 9) ได้กล่าวถึงความสำคัญของกิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัยว่า การจัดกิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัย เป็นกิจกรรมที่เด็กได้แสดงออกถึงความสนใจ ความต้องการ และประสบการณ์เดิมของเด็ก จะ ได้แสดงออกผ่านงานศิลปะ ซึ่งส่งเสริมให้เด็กได้พัฒนาความคิดสร้างสรรค์อย่างเสรี มีความกล้าคิดกล้าทำ มีความเชื่อมั่นในตนเอง สามารถแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม มีความรับผิดชอบรู้จักการทำงานร่วมกับผู้อื่น รวมทั้งการ มีจิตใจที่อ่อนโยนขณะที่เด็กทำกิจกรรม เด็กต้องใช้สมาธิอารมณ์ และจิตขณะนั้นจึงมีความสงบ กิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กมิได้มีจุดมุ่งหมาย ให้เด็กทำงานเพื่อความสวยงามเหมือนจริง แต่เป็นการช่วยพัฒนาความคิด และจินตนาการให้มีความพร้อม ในการเรียนในขั้นต่อไป ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กิจกรรมศิลปะ สามารถพัฒนาเด็กโดยองค์รวม ทั้งทางร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคม และสติปัญญา กิจกรรมศิลปะจึงมีคุณค่าและความสำคัญต่อเด็กปฐมวัยเป็นอย่างยิ่ง

เพ็ญทิพา อ่วมมณี (2547 : 31) กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ ความสำคัญกิจกรรมหนึ่งที่เด็กนำเอาธรรมชาติที่มีอยู่ในตนเองเก็บเกี่ยวความรู้ต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเด็ก จึงเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับความสนใจ ความสามารถและสอดคล้องกับพัฒนาการเด็กอย่างยิ่ง ซึ่งศิลปะนั้นเป็นสื่อกระตุ้นให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่ส่งผลต่อพัฒนาการของเด็ก ช่วยเสริมประสิทธิภาพในการคิดซึ่งเป็นการคิดที่มีความหมายสำหรับเด็กเอง และส่งเสริมประสบการณ์ในการใช้เครื่องมือต่าง ๆ รู้จักวัสดุต่าง ๆ อีกทั้งยังเป็นประสบการณ์ทางด้านสังคม ซึ่งสอดคล้องกับพัฒนาการเด็กทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์ จิตใจ สังคม และร่างกาย กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์จึงเป็นอีกหนึ่งกิจกรรมที่มีความสำคัญและมีคุณค่ามากมายกับเด็กปฐมวัย

สรุปได้ว่า กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญในการพัฒนาเด็กปฐมวัย เพราะเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เด็กได้พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ส่งเสริมบุคลิกภาพที่เหมาะสมมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความรับผิดชอบ ช่วยผ่อนคลายความเครียดทางอารมณ์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า

การจัดกิจกรรมศิลปะสามารถพัฒนาเด็กปฐมวัยได้ครบทุกด้าน คือ ด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา

3. จุดมุ่งหมายของศิลปะสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัย

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2543 : 48) กล่าวว่า การจัดกิจกรรมศิลปะ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เด็กได้ใช้กระบวนการเรียนรู้อย่างสมดุล และมีความสุข ซึ่งเป็นพื้นฐานของการสร้างเจตคติในทางบวกในการเรียนรู้ รู้จักใช้สมองซีกซ้ายและขวาในการเรียนรู้ เด็กชอบมีติความงามที่เด็ก ได้คิดวิเคราะห์และแก้ปัญหาไปพร้อมกัน

สิริพรรณ ตันศิริคณัไพศาล (2545 : 32) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการจัดกิจกรรมศิลปะ ไว้ดังนี้

1. เพื่อฝึกและเตรียมความพร้อมในด้านต่าง ๆ ให้เด็กรู้จักใช้ประสาทสัมผัสให้สัมพันธ์กัน ได้อย่างเหมาะสม
2. เพื่อส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การรู้จักสังเกต การมีไหวพริบสามารถแสดงออกตามความถนัด ความสามารถของแต่ละคน และชื่นชมต่อสิ่งที่สวยงามต่าง ๆ
3. เพื่อพัฒนาการทางกาย อารมณ์-จิตใจ สังคม และสติปัญญา
4. เพื่อปลูกฝังค่านิยม เจตคติ และคุณสมบัติที่ดีของศิลปะและวัฒนธรรมไทย
5. เพื่อให้เด็กเริ่มต้นรู้จักการใช้เครื่องมือ เครื่องใช้ต่าง ๆ ในการทำงานศิลปะ รู้จักการเก็บรักษาและการทำความสะอาดอย่างถูกต้อง
6. เพื่อฝึกให้รู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม เป็นคนมีระเบียบ ประณีต
7. เพื่อให้เด็กมีโอกาสแสดงออกทางศิลปะอย่างอิสระ สนุกสนานเพลิดเพลินและใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์
8. เพื่อนำไปใช้ให้สัมพันธ์กับการจัดประสบการณ์ด้านอื่น ๆ

จะเห็นได้ว่า จุดมุ่งหมายในการจัดกิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัย นั้นมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ใช้สมองทั้งซีกซ้าย และซีกขวาอย่างสมดุล ฝึกกระบวนการคิดและแก้ปัญหา รู้จักสังเกต ฝึกให้เป็นคนมีระเบียบ สะอาดรอบคอบ ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะก่อเกิดการพัฒนาโดยองค์รวม ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคม และสติปัญญา

4. แนวการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัย

มีหน่วยงาน และผู้ที่เสนอแนะแนวทางในการจัดกิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัย ไว้ดังนี้

ฮิวเดแบรนต์ (Hildebrand, 1975 : 228 – 229) กล่าวถึง แนวการจัดกิจกรรมทางด้านศิลปะไว้ 10 ข้อ คือ

1. เน้นกระบวนการทำงานของเด็กมากกว่าคำนึงถึงผลงานที่เด็กทำ
2. สนับสนุนการแสดงออกทางด้านความคิดสร้างสรรค์ โดยหลีกเลี่ยงการให้เด็กลอกเลียนแบบหรือวาดภาพระบายสีจากภาพในสมุดภาพ เพราะทำให้เด็กไม่ได้ใช้ความคิดอิสระ
3. ชื่นชมในผลงานและความก้าวหน้าของเด็ก
4. วางแผนและเตรียมกิจกรรมต่าง ๆ สำหรับเด็กให้พร้อม
5. จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้เด็กสามารถหยิบง่าย และสะดวกในการใช้
6. หลีกเลี่ยงคำถามที่ว่า “กำลังทำอะไรอยู่” หรือ “เดาสิ่งที่คุณกำลังทำอะไร”
7. ฝึกฝนและแนะนำให้เด็กได้ลองฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง รู้จักการแสดงออก และมีทัศนคติที่ดีต่องานศิลปะ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมตามวุฒิภาวะของเด็กด้วย
8. ให้คิดว่ากิจกรรมทางศิลปะมีความสำคัญเช่นเดียวกับการจัดประสบการณ์ในการเขียน และการอ่าน
9. ให้ความรู้ในด้านศิลปะ เช่น เรื่องสี ขนาด และรูปร่างของภาพ
10. อธิบายให้ผู้ปกครองเข้าใจถึงจุดมุ่งหมาย และแนวทางในการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ทางด้านศิลปะแก่เด็ก

กระทรวงศึกษาธิการ (2546 : 59) ได้เสนอแนะแนวทางในการจัดกิจกรรมศิลปะ ดังนี้

1. การจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ ควรพยายามหาวัสดุท้องถิ่น มาใช้ก่อนเป็นอันดับแรก
2. ก่อนให้เด็กทำกิจกรรมต้องอธิบายวิธีใช้วัสดุที่ถูกต้องให้เด็กทราบ พร้อมทั้งสาธิตให้ดูจนเข้าใจ เช่น การใช้พู่กัน และกาว จะต้องปาดพู่กันหรือกาวนั้นกับภาชนะที่ใส่ เพื่อไม่ให้กาวหรือสีไหลเลอะเทอะ
3. ให้เด็กทำกิจกรรมศิลปะประเภทใดประเภทหนึ่ง ร่วมกันเป็นกลุ่มย่อย เพื่อฝึกให้เด็กรู้จักฝึกการวางแผน และการทำงานร่วมกันกับผู้อื่น
4. ควรนำผลงานของเด็กทุกคนหมุนเวียนจัดแสดงที่ป้ายนิเทศ
5. หากพบว่าเด็กคนใดสนใจทำกิจกรรมศิลปะอย่างเดียวยตลอดเวลา ควรกระตุ้นเร้า และจูงใจให้เด็กเปลี่ยนทำกิจกรรมอื่นบ้าง เพราะกิจกรรมศิลปะแต่ละประเภท พัฒนาเด็กแต่ละด้านแตกต่างกัน และเมื่อเด็กทำตามคำแนะนำได้ควรให้แรงเสริมทุกครั้ง
6. เก็บผลงานชิ้นที่แสดงความก้าวหน้าของเด็ก เป็นรายบุคคล เพื่อเป็นข้อมูลในการสังเกตพัฒนาการของเด็ก

สรุปได้ว่า แนวทางการจัดกิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัยนั้น ผู้สอนควรจัดเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ให้พร้อม โดยพิจารณาจากวัสดุท้องถิ่นก่อน โดยร่วมสนทนากับการใช้วัสดุอุปกรณ์ และระบบการทำงานต่าง ๆ จนเข้าใจ ก่อนที่จะให้เด็กลงมือปฏิบัติกิจกรรม จัดได้หลายกิจกรรมโดยคำนึงถึงจุดมุ่งหมายที่ต้องการพัฒนาและความเหมาะสมกับวัยของเด็ก จัดกิจกรรมทั้งรายบุคคล และเป็นกลุ่มให้แรงเสริมทุกครั้งที่คุณเรียนปฏิบัติกิจกรรม ตลอดจนสื่อสารให้ผู้ปกครองเข้าใจ และช่วยส่งเสริมพัฒนาการของผู้เรียน

5. พัฒนาการทางศิลปะสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัย

มีผู้กล่าวถึงพัฒนาการทางศิลปะของเด็กปฐมวัย ไว้ดังนี้

วิกเตอร์ โลเวนฟีลด์ (Victor Lowenfeld) ได้กล่าวถึง พัฒนาการทางศิลปะของเด็กปฐมวัยอย่างเป็นลำดับขั้น (รัตนวดี รอดภิรมย์, 2542 : 65-68) ดังนี้

1. ขั้นขีดเขียนที่ไม่เป็นระเบียบ เป็นระยะเริ่มต้นของการขีดเขียน เมื่อเด็กมีอายุประมาณ 2 ปี ลักษณะของเส้นที่แสดงออกจะมีขนาดสั้นยาวต่างกัน มีทิศทางไม่แน่นอนดูเหมือนจะมีซ้ำกันในขณะที่เด็กเหวี่ยงแขนไปมา กิจกรรมในระยะนี้จะขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางด้านร่างกาย และจิตใจไม่ใส่ใจขึ้นอยู่กับสิ่งที่เด็กแสดงออก

1.1 การขีดเขียนที่เส้นยาว เมื่อเวลาของการขีดเขียนอย่างไม่เป็นระเบียบผ่านไปประมาณ 5-6 เดือน เด็กจะพัฒนาความสามารถที่บังคับการลากเส้นตั้งที่ขนานกันได้ ระยะนี้การลากเส้นมีทั้งการควบคุม และไม่มีการควบคุมคละกันไป ถ้าเหนื่อย เบื่อหรือหมดความตั้งใจ เด็กก็จะกลับมาขีดเขียนไปตามเรื่อง แต่ถ้าเด็กมีอารมณ์ดี มีความตั้งใจดี เด็กจะสามารถขีดเขียนเป็นระเบียบดีขึ้น

1.2 การขีดเขียนเป็นวงกลม เป็นพัฒนาการต่อเนื่องที่เกิดจากการที่เด็กเขียนเส้นตั้งได้บ้าง เด็กจะเริ่มคิดแปลงเส้นขนาดติดต่อกันเป็นเส้นโค้งและเมื่อมีการทำซ้ำ ๆ บ่อย ๆ เด็กจะสามารถลากเส้นเป็นวงกลมได้ พัฒนาการในขั้นนี้จะทำให้เห็นว่า เด็กสามารถเคลื่อนไหวแขนในการลากเส้น การลากเส้นจึงมิใช่การเคลื่อนไหวเพียงนิ้วมือนั้น

1.3 การตั้งชื่อเส้นที่ขีดเขียน เป็นขั้นตอนที่สำคัญมาก เพราะความคิดของเด็กกำลังเปลี่ยนแปลงจากระยะก่อน ๆ ที่เด็กสนุกกับผลงานขีดเขียนจากการเคลื่อนไหว แต่ในขั้นนี้สามารถเชื่อมโยงรอยขีดเขียนของตนกับโลกรอบตัว และเริ่มเปลี่ยนความคิดที่เชื่อมโยงกับการเคลื่อนไหวไปสู่การคิดแบบใช้จินตนาการ สังเกตได้จากเส้นที่เด็กวาดจะเริ่มกลายเป็นรูปร่างและเด็กบางคนจะพูดกับตนเองเกี่ยวกับภาพที่ตนกำลังวาด

2. ขั้นก่อนแบบแผน (The Preschematic Stage) เป็นขั้นที่ต่อจากขั้นขีดเขียนจะเกิดขึ้นเมื่อเด็กมีอายุ 4-7 ปี เด็กจะแสดงให้เห็นความพยายาม โดยการใช้สัญลักษณ์ คือ

การวาดรูปคน ลักษณะการเขียนภาพของเด็กในช่วงนี้ จะเป็นการเขียนตามที่เขาจำมากกว่า การเขียนตามที่เขาเห็น ซึ่งเป็นลักษณะของการถือตนเองเป็นศูนย์กลางของสิ่งต่าง ๆ รูปทรงที่ปรากฏจะมีลักษณะเหมือนภาพเอกซ์เรย์ โปร่งใส เห็นทุกสิ่งทุกอย่าง เช่น การวาดภาพบ้านของเด็ก เขาจะวาดให้เห็นสิ่งของภายในบ้าน

รัตนวดี รอคกริมย์ (2542 : 69) อธิบายเกี่ยวกับศิลปะกับพัฒนาการด้านร่างกาย และพัฒนาการด้านสติปัญญา ของเด็กวัย 3-6 ปี ไว้ ดังนี้

1. ศิลปะกับพัฒนาการด้านร่างกาย

1.1 การวาดภาพ เด็กจะรู้จักการลงน้ำหนักเส้นที่ลากดีขึ้น เขียนรูปหัวและตัว หรือส่วนอื่น ๆ ของร่างกายได้ วาดรูปบ้านแบบง่าย ๆ เขียนรูปร่างจากที่ได้เห็นเป็น 2 มิติได้

1.2 การระบายสี ระบายสีรูปทรงและแบบอิสระง่าย ๆ ที่มีขนาดใหญ่และเล็ก ภายในขอบเขตได้ และรู้จักการใช้สีได้หลากหลายสี

1.3 การปั้นดินน้ำมัน หรือวัสดุปั้นอื่น ๆ สามารถคลึงเป็นเส้นยาวเป็นรูปทรงกลมและแผ่เป็นกลมได้ ปั้นเป็นรูปต่าง ๆ แบบหยาบได้ โดยที่ผู้อื่นไม่เข้าใจความหมายเมื่ออายุประมาณ 5-6 ปี จึงจะสื่อความหมายจากการปั้นที่มีรายละเอียดให้ผู้อื่นเข้าใจได้

กิจกรรมศิลปะแม้ว่าจะไม่สามารถส่งเสริมพัฒนาการทางด้านร่างกาย ให้แก่เด็กมากเท่ากับ กิจกรรมพลศึกษาก็ตาม แต่โดยสภาพทั่วไปเด็กที่มีร่างกายปกติ และสุขภาพดีทุกคนย่อมมีความต้องการเคลื่อนไหว ไม่ชอบอยู่นิ่ง โดยเฉพาะเด็ก ๆ มักชอบใช้ “มือ” ในการจับต้อง ปีนป่าย จิกเขียน ลูบคลำ สัมผัสสิ่งของต่าง ๆ และมีการใช้ “สายตา” มองดูสรรพสิ่งต่าง ๆ รอบตัว เพื่อเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ อยู่เกือบตลอดเวลา กิจกรรมศิลปะจึงมีบทบาทอย่างมากในการส่งเสริมและพัฒนาการ การทำงานที่ประสานสัมพันธ์ระหว่างการใช้กล้ามเนื้อนิ้วมือ และประสาทตา (Eye-Hand Coordination) อาทิ การปั้นดิน การพิมพ์ภาพ การประดิษฐ์สร้างสรรค์ต่าง ๆ เช่น การนวด ทูบ กด ลาก ขูด ดึง บีบ ขยำ ฯลฯ ทำให้อวัยวะในส่วนที่เกี่ยวข้องในร่างกายมีความแข็งแรงและทักษะในการทำงานคล่องแคล่วดีขึ้น

2. ศิลปะกับพัฒนาการทางสติปัญญา

2.1 การเล่นของเด็ก โดยการเปิดโอกาสหรือสร้างสถานการณ์ให้เด็กได้แสดงพฤติกรรม เช่น การเล่นสิ่งของ การเล่นโดยการวาดภาพ ใช้สีเติมแต่งสิ่งต่าง ๆ เป็นต้น การเล่นทำให้เด็กได้เพลิดเพลิน สามารถแสดงพฤติกรรมได้อย่างเสรี ทำให้สามารถสังเกตพฤติกรรมได้อย่างกว้างขวาง

2.2 การใช้ภาษาของเด็ก ความสามารถทางภาษาเกี่ยวข้องกับสติปัญญาของมนุษย์ การวัดความสามารถทางภาษาของเด็ก ต้องสังเกต โดยการฟังคำพูดของเด็ก เรื่องราวที่เด็กพูด ขอบเขตของเหตุการณ์ที่เด็กพูดถึง การใช้คำศัพท์ในการพูด การออกเสียงที่ชัดเจน เป็นต้น

2.3 การแสดงออกทางศิลปะของเด็กในการสำรวจ ทดลอง ค้นคว้ากับวัสดุ นานาชนิด ทำให้เด็ก ๆ ได้ใช้สติปัญญาในการคิดค้น แก้ไขปัญหา การเลือกสรรวัสดุ การตัดสินใจ การวางแผน และการลงมือกระทำจริง รวมทั้งการวิจารณ์และประเมินค่าในผลงานของตนซึ่ง กระบวนการดังกล่าว ได้ตอบสนองต่อลักษณะนิสัยของเด็กที่อยากรู้อยากเห็น และช่วยให้เด็ก ๆ แสดงออกอย่างอิสระ ภายใต้บรรยากาศที่สนุกสนานเพลิดเพลิน การที่เด็กได้ทำกิจกรรมศิลปะอยู่เสมอ เด็กจะสร้างจินตนาการและสร้างสมนี้ จะกลายเป็นผู้มีสรรรภาพทางด้านจินตนาการศิลปะ มีลักษณะพิเศษที่เด่นชัดประการหนึ่ง คือ มีลักษณะที่ยืดหยุ่นสูง ไม่มีคำตอบตายตัวจึงมีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่ เสมือนกุญแจที่ไขสู่ประตูแห่งการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และก้าวไปยังโลกแห่งจินตนาการอย่างไม่มีขอบเขตจำกัด

นอกจากนี้ รัตนาดี รอดภิรมย์ (2542 : 70) ได้อธิบายคุณค่าของศิลปะกับการส่งเสริมพัฒนาการ ดังนี้

1. ด้านร่างกาย ช่วยสนองความต้องการตามธรรมชาติของเด็กที่ชอบการเคลื่อนไหว ไม่อยู่นิ่ง ฝึกหัดใช้กล้ามเนื้อมือ ตา และอวัยวะอื่น ๆ ให้ทำงานประสานกันและได้รับความสนุกสนาน
2. ด้านสติปัญญา การเรียนรู้ด้วยการกระทำ ได้มีประสบการณ์ตรง สำรวจค้นคว้า ทดลอง สร้างสรรค์ แก้ไขปัญหากับงานและวัสดุ นานาชนิด
3. ด้านสังคมเด็กมีโอกาสดำเนินงานร่วมกับคนอื่นทั้งในบ้าน โรงเรียน ชุมชนฝึกนิสัยและทักษะทางสังคม ทักษะติดต่อการมีชีวิตอยู่ในสังคม
4. ด้านอารมณ์ ช่วยสนองความต้องการแสดงออกและสร้างสรรค์ ทำให้เด็กมีอารมณ์มั่นคง มีความมั่นใจในตนเอง รู้จักหาทางแก้ปัญหา ฟังตนเองและปรับตัวได้

6. หลักการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัย

ในการจัดกิจกรรมสำหรับเด็กระดับก่อนประถมศึกษา มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเด็กในวัยแรกเกิดถึง 6 ปี เป็นระยะที่สำคัญที่สุดของพัฒนาการทั้งทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาพร้อมทั้งให้โอกาสแก่เด็กในการทำงานตามความพอใจและเป็นอิสระ สนับสนุนให้เด็กแสดงออกทางด้านความคิดสร้างสรรค์ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องจัดกิจกรรมที่เหมาะสมให้กับเด็กเพื่อกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ

กรมวิชาการ (2540 : 34-35) ได้กล่าวถึงแนวในการจัดกิจกรรมให้แก่เด็กปฐมวัยไว้ดังนี้

1. ส่งเสริมพัฒนาการทุกด้านของเด็ก โดยองค์รวมอย่างต่อเนื่อง

2. จัดให้สอดคล้องกับจิตวิทยาพัฒนาการเรียนรู้ของเด็ก
3. ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง สนองความต้องการความสนใจ ความแตกต่างระหว่างบุคคลและเปิดโอกาสให้เด็กริเริ่มกิจกรรมของตนเอง
4. จัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และมีบรรยากาศที่อบอุ่นให้เด็กมีความสุข
5. จัดกิจกรรมในรูปแบบบูรณาการ โดยคำนึงถึงพัฒนาการทุกด้าน
6. จัดประสบการณ์ตรง ให้เด็กเรียนรู้จากประสาทสัมผัสทั้ง 5 มีโอกาสสังเกตสำรวจ เล่น ค้นคว้า ทดลอง แก้ปัญหาด้วยตนเอง
7. จัดให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับวัตถุ สิ่งของกับเด็กและกับผู้ใหญ่
8. ให้มีความสุขสมดุล มีทั้งกิจกรรมที่เด็กริเริ่มและครูริเริ่ม กิจกรรมในห้องเรียนและนอกห้องเรียน กิจกรรมที่ต้องเคลื่อนไหวและสงบ
9. ให้เด็กได้เรียนรู้ผ่านการเล่นที่หลากหลาย ทั้งรายบุคคล กลุ่มย่อย และกลุ่มใหญ่
10. จัดให้เด็กได้รับการพัฒนาโดยให้ความสำคัญกระบวนการมากกว่าผลผลิต
11. จัดให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในชีวิตประจำวัน
12. จัดกิจกรรมให้เด็กมีจิตสำนึกในการรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อส่วนรวม ต่อชาติ
13. จัดให้เด็กมีส่วนร่วมในการวางแผนลงมือปฏิบัติ
14. จัดการประเมินพัฒนาการให้เป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง
15. เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็ก

ฮิลเดแบรนต์ (Hildebrand, 1975 : 22 –229) กล่าวว่า กิจกรรมศิลปะมีความสำคัญยิ่งในการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย และให้ข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรมทางศิลปะไว้ 10 ข้อคือ

1. เน้นกระบวนการการทำงานของเด็กมากกว่าคำนึงถึงผลงานของเด็กที่ทำ
2. สนับสนุนการแสดงออกทางด้านความคิดสร้างสรรค์ โดยหลีกเลี่ยงการให้เด็กลอกเลียนแบบหรือวาดภาพระบายสีจากภาพในสมุดวาดภาพ เพราะทำให้เด็กไม่ได้ใช้ความคิดอย่างอิสระ
3. ชื่นชมในผลงาน และความก้าวหน้าของเด็ก
4. วางแผน และเตรียมกิจกรรมต่าง ๆ สำหรับเด็กให้พร้อม
5. จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้เด็กสามารถหยิบได้ง่าย และสะดวกในการใช้
6. หลีกเลี่ยงคำถามที่ว่า “กำลังทำอะไรอยู่” หรือ “เดาว่าสิ่งที่เด็กทำคือ อะไร”
7. ฝึกฝนและแนะนำให้เด็กลองฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง รู้จักแสดงออก และมีทัศนคติที่ดีต่องานศิลปะ โดยต้องคำนึงถึงความเหมาะสมตามวุฒิภาวะของเด็กด้วย

8. ให้คิดว่ากิจกรรมด้านศิลปะมีความสำคัญเช่นเดียวกับการจัดประสบการณ์ในการเขียนและอ่าน

9. ให้ความรู้ในด้านศิลปะ เช่น เรื่องสี ขนาด และรูปร่างแก่เด็ก

10. อธิบายให้ผู้ปกครองเข้าใจถึงจุดมุ่งหมาย และแนวทางในการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ทางด้านศิลปะแก่เด็ก

เยาเวพา เดชะคุปต์ (2542 : 108) กล่าวว่า การเตรียมกิจกรรมทางศิลปะที่เหมาะสมให้กับเด็ก ควรคำนึงว่าจะเปิดโอกาสให้เด็กเป็นอิสระในการทดลอง ค้นคว้าและสามารถสื่อสารสิ่งที่เขาทดลองกับผู้อื่น นอกจากนี้ยังได้มี โอกาสพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ กล้ามเนื้อเล็ก สร้างความสัมพันธ์ระหว่างมือกับตาเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับรูปทรงและสี ซึ่งจะเป็พื้นฐานต่อความพร้อมในการอ่าน และยังมีโอกาสพัฒนาทางสังคมจากการแลกเปลี่ยนวัสดุอุปกรณ์ หมุนเวียนกันรับผิดชอบในการใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ

เบญญา แสงมะลิ (2545 : 63-67) ในทางเดียวกัน การจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ มีสิ่ง ที่ควรคำนึงถึงข้อเสนอแนะะ ดังนี้

1. ความสนใจของแต่ละบุคคล ครูควรช่วยเหลือให้เด็กได้รับประสบการณ์ที่เป็นผลสำเร็จตามความต้องการของเด็ก สร้างเสริมเจตคติที่ดีต่อการฝึกฝนและการรู้จักรับผิดชอบในการดูแลรักษาวัสดุ พร้อมทั้งสร้างความรู้สึกรับผิดชอบโดยปล่อยให้เด็กมีอิสระในการคิด จินตนาการ เลือกและตัดสินใจ ครูมีส่วนช่วยเหลือแนะนำเด็กเมื่อต้องการ ใช้คำถามกระตุ้นความคิดและให้ความเห็นพ้องในความพยายามที่แท้จริงของเด็ก นอกจากนี้ครูควรมีความเป็นกันเอง จริงใจ และมีความเข้าใจในตัวเด็กด้วย

2. การจัดสถานที่ เวลา และวัสดุให้พอเพียงเหมาะสม เพื่อให้เด็กได้เคลื่อนไหวอย่างอิสระเมื่อทำงานคนเดียวหรือทำงานเป็นกลุ่มเล็ก ๆ บนพื้น บนโต๊ะ ภายในและภายนอกอาคาร เรียน มอบความไว้วางใจแก่เด็กให้เด็กดูแลรักษาเครื่องมือ เครื่องใช้และวัสดุด้วยตนเอง เวลาที่ให้เด็กไม่ควรน้อยเกินไปจนเด็กต้องรีบร้อนในการกระทำกิจกรรม การสำรวจ การวางแผน การเก็บทำ ความสะอาดหลังจากทำงานเสร็จ วัสดุที่ใช้ต้องเตรียมไว้หลากหลายชนิดให้เด็กเลือกตามความพอใจ และเหมาะสมกับอายุของเด็ก เก็บรักษาง่าย และให้โอกาสเด็กมีประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส

3. การแสดงออกเชิงสร้างสรรค์ เด็กต้องการประสบการณ์ที่สมบูรณ์เพื่อช่วย กระตุ้นการแสดงออกสร้างสรรค์ ประสบการณ์นี้เริ่มจากการเล่นของเด็กในชีวิตประจำวัน การพูด การสนทนาความรู้สึกละในสิ่งที่เด็กเห็น ช่วยให้เกิดการสังเกตถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ครูควรสนับสนุนการพูด

ของเด็ก การแสดงออกทางการกระทำและการแสดงออกโดยการใช้อุปกรณ์ วัสดุเครื่องใช้ทางศิลปะ การทัศนศึกษา เป็นส่วนหนึ่งในการเสริมสร้างการแสดงออกแบบสร้างสรรค์

4. เจตคติของผู้ปกครองที่มีต่อการแสดงออกสร้างสรรค์ของเด็ก ครูต้องทำหน้าที่เป็นผู้ทำให้ผู้ปกครองเด็กเข้าใจผลงานของเด็กและสามารถเสนอแนะผู้ปกครองในการเลือกวัสดุที่เหมาะสมให้เด็กเมื่ออยู่ที่บ้าน

5. ครูใช้วิธีการสร้างสนับสนุนเด็กให้เลือกกิจกรรมศิลปะด้วยวิธี ซึ่งเด็กจะแสดงออกหรือกระทำได้และจะรวบรวมความคิดหรือวัสดุ วิธีนี้ไม่ได้หมายความว่าเด็กจะกระทำกิจกรรมโดยปราศจากการแนะนำ แต่หมายความว่าเด็กจะตัดสินใจและเลือกด้วยตัวเอง กิจกรรมศิลปะควรมีหลายชนิดให้เด็กได้มีโอกาสเลือกในแต่ละวัน

6. ครูวางแผนจัดเตรียมกิจกรรมต่าง ๆ เป็นอย่างดี เด็กมีอิสระในการค้นหาสำรวจ และทดลองและเมื่อเด็กรู้สภาพแวดล้อม เด็กจะถ่ายทอดสิ่งที่ตนเองรู้ให้ผู้อื่นเข้าใจ กล้ามเนื้อเล็กการประสานสัมพันธ์ของมือและตาจะพัฒนาขึ้น มโนภาพเรื่องรูปทรง สี เจริญเติบโตขึ้น การที่เด็กได้เล่นร่วมกับเพื่อน พุดสนทนา แลกเปลี่ยนสิ่งของ รับผิดชอบร่วมกัน การรอคอยตามลำดับช่วยเสริมสร้างความพร้อมทางอารมณ์และสังคมแก่เด็ก

7. ครูต้องรวบรวมหลักฐานเพื่อจุดมุ่งหมายในการวัดผล

สรุปได้ว่าการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัย สามารถจัดได้หลายกิจกรรม โดยคำนึงถึงจุดมุ่งหมายและความเหมาะสมกับวัยของเด็ก และยึดเด็กเป็นสำคัญ เพื่อให้เด็กมีอิสระทางด้านการคิด การทำงาน ริเริ่มด้วยตนเอง ให้เด็กได้รับประสบการณ์ในการทำงาน เน้นกระบวนการ ครูจึงไม่ควรคำนึงถึงผลผลิตหรือชิ้นงานที่เด็กทำ เพื่อสร้างความสำเร็จและความภาคภูมิใจในผลงานของตนเอง ซึ่งจะส่งผลไปถึงด้านอารมณ์ จิตใจ ให้มีความสุข ในการทำกิจกรรมจะส่งผลในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นและสังคมได้เป็นอย่างดี

7. กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัย

การจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัย เป็นการจัดกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาเด็กให้แสดงออกทางอารมณ์ความรู้สึก ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยใช้ศิลปะหรือวิธีการต่าง ๆ เป็นเครื่องมือ เช่น การวาดภาพ ระบายสี การพิมพ์ภาพ การปั้น การฉีก ตัด ปะ การประดิษฐ์ ซึ่งมีนักการศึกษากล่าวเกี่ยวกับกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัย ไว้ดังนี้

ชัยณรงค์ เจริญพานิชย์กุล (2533 : 51) ได้แบ่งกิจกรรมศิลปะที่เหมาะสมสำหรับเด็กเป็น 5 สาขาใหญ่ ๆ คือ

1. กิจกรรมวาดเส้น (Drawing) การวาดเส้นเป็นภาพที่เกิดจากการขีดเขียนวัสดุบางชนิดลงบนกระดาษ โดยแสดงลักษณะเป็นเส้น

2. กิจกรรมระบายสี (Painting) เป็นการส่งเสริมพัฒนาการทางกล้ามเนื้อ นิ้วมือกับสายตา มีลักษณะต่าง ๆ พู่กันเป็นอุปกรณ์

3. กิจกรรมภาพพิมพ์ (Print Making) กรรมวิธีทางภาพพิมพ์มีหลายวิธี แต่ที่เหมาะสมสำหรับเด็กเล็ก ๆ คือ การพิมพ์จากแม่พิมพ์นูน ใช้สีทาด้านหลังของวัสดุแล้ว นำมาประทับลงบนกระดาษ จะได้ภาพพิมพ์เกิดขึ้น

4. กิจกรรมประติมากรรม (Sculpture) ที่เหมาะสมกับเด็กเล็ก ๆ ก็คงจะเป็นงานดินเท่านั้น นอกนั้นก็ยังมีบ้างแต่ไม่เด่นชัดนัก เช่น ประติมากรรมประกอบกล่องกระดาษ ประติมากรรมประกอบเศษไม้ เศษเหล็ก เป็นต้น

5. กิจกรรมประดิษฐ์ตกแต่ง (Crafts) หมายถึง กิจกรรมที่ครอบคลุมกว้างขวางมาก เช่น การทำภาพประดิษฐ์ ทำน้ำกาด หุ่น การถักทอไหมพรมด้วยนิ้วมืออย่างง่าย ๆ เป็นงานที่เน้น ให้เด็กเรียนรู้การทำงานที่มีกระบวนการหรือมีขั้นตอนด้วย

วิรุณ ตั้งเจริญ (2535 : 29) เขียนไว้ในเนื้อหาศิลปะอนุบาลว่า กิจกรรมศิลปะอนุบาล คือ การปูพื้นฐานให้เด็กมองเห็นความสวยงามของศิลปะ ประกอบด้วย

1. การวาดภาพระบายสี
2. การทดลองเกี่ยวกับสี
3. การพิมพ์ภาพ
4. การปั้น
5. การพับ ฉีก ปะ
6. การประดิษฐ์

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ (จิรภรณ์ ส่องแสง, 2549 : 49-50) กล่าวถึงกิจกรรมสำหรับเด็กปฐมวัยที่ควรจัด มีดังนี้

1. การวาดภาพระบายสี ได้แก่ การวาดภาพด้วยสีเทียนหรือสีไม่ การวาดภาพด้วยสีน้ำ เช่น พู่กัน ฟองน้ำ การละเลงสีด้วยนิ้วมือ
2. การเล่นกับสี เช่น การหยดสี เป่าสี พับสี เทสี
3. การพิมพ์ภาพ ได้แก่ การพิมพ์ด้วยส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย การพิมพ์ภาพด้วยวัสดุ พืช ผักต่าง ๆ
4. การปั้น เช่น การปั้นดินน้ำมัน ดินเหนียว หรือแป้ง การปั้นตามใจชอบ
5. การพับ ฉีก ตัดปะ เช่น การฉีก ตัด หรือปะกระดาษโดยเสรี การพับใบตอง เป็นต้น
6. การประดิษฐ์ เช่น การประดิษฐ์เศษวัสดุต่าง ๆ การร้อยดอกไม้ ลูกปัด หลอดกาแฟ หลอดด้าย การสานด้วยกระดาษ ใบตอง ใบมะพร้าว เป็นต้น

สิริพรรณ คันดิรัตน์ไพศาล (2545 : 56-62) ได้เสนอกิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัยไว้ดังนี้

1. การวาดรูประบายสี ได้แก่ การวาดรูป การระบายสี การวาดและระบายสีด้วยสีเทียน
2. กิจกรรมเกี่ยวกับสีเทียน ได้แก่ วาดลายเส้น สีเทียนร่วมใจ ถูสีเทียน ขูดสีเทียนเป็นภาพ สีเทียนกับสีผสมน้ำ สีเทียนกับผ้าบาติกสีเทียน
3. กิจกรรมเกี่ยวกับสีผสมน้ำ ได้แก่ วาดภาพด้วนสีผสมน้ำ หยอดสี เทสี เป่าสี เป่าฟองสบู่ กลิ้งสี ทับสี ฟันสี ย้อมสี จุดสีสร้างภาพ
4. กิจกรรมการพิมพ์ ได้แก่ พิมพ์จากรอยนิ้วมือพิมพ์ด้วยพืช พิมพ์จากวัสดุหาง่าย พิมพ์จากวัสดุแกะสลัก พิมพ์ด้วยฟองสบู่ การละเลงสีด้วยนิ้วมือ
5. การปั้น ได้แก่ เป็นกิจกรรมทางศิลปะที่ช่วยพัฒนาการการใช้กล้ามเนื้อให้ทำงานประสานสัมพันธ์กับตา
6. กิจกรรมงานกระดาษ ได้แก่ การฉีกกระดาษ การตัดกระดาษ การม้วนกระดาษเส้น การเจาะกระดาษ การพับ การพับตัด การพับรูปแบบต่าง ๆ
7. ศิลปะประดิษฐ์สำหรับเด็กปฐมวัย ได้แก่ การนำวัสดุมาปะติด การนำเศษวัสดุมาร้อยให้เป็นสร้อยเป็นสาย ถูสร้างสรรค์ หน้ากากจากถุงกระดาษ หุ่นมือจากถุงกระดาษ ถูพลาสติกลูกบอล แกนกระดาษชำระสาดประโชยชน์ ภาชนะใส่ดินสอ กล้องส่องทางไกล ปลอกผ้าเช็ดมือ และประดิษฐ์กรรมจากวัสดุเหลือใช้

ศิลปะเป็นกิจกรรมที่มีผลต่อเด็กทั้งด้านการส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ที่ครูสามารถนำมาพัฒนาเป็นกิจกรรมเสริมและกิจกรรมการเรียนรู้ได้ โดยพิจารณาให้เหมาะสมกับวัยและพัฒนาการ ศิลปะสำหรับเด็กนั้น ไม่ใช่เพียงการวาดภาพระบายสีหรือการประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ เท่านั้น แต่ศิลปะสำหรับเด็กหมายถึง การแสดงออกการสื่อสาร การถ่ายทอดของจินตนาการความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของเด็กแต่ละคนที่บอกเรื่องราวเกี่ยวกับตนเอง และสิ่งแวดลอม แสดงออกโดยถ่ายทอดออกมาผ่านสื่อผลงาน ซึ่งเป็นการสื่อสารความคิด ความรู้สึกต่าง ๆ ที่เด็กเห็นและรับรู้โดยการจินตนาการ การสังเกต การใช้ประสาทสัมผัสในการรับรู้ จนเกิดความเข้าใจในธรรมชาติ เด็กมีโอกาสพัฒนาความคิด ได้รับความรู้เพิ่มพูน ได้แสดงออกอย่างอิสระ มีสุนทรียภาพและเห็นคุณค่าความงามของศิลปะ

8. กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์จากเศษวัสดุสำหรับเด็กปฐมวัย

กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์จากเศษวัสดุเป็นกิจกรรมที่นำมาใช้เพื่อการพัฒนาทักษะการคิดสร้างสรรค์ ด้วยการมอบหมายงานให้เด็กทำงานศิลปะตามแนวคิดของตนเอง ซึ่งกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ ได้แก่ การประดิษฐ์เศษวัสดุ

การนำวัสดุธรรมชาติและสิ่งที่เหลือใช้ ดังคำกล่าวของ สิริพรรณ ดันดิรัตน์ไพศาล. (2545 : 86-87) ดังนี้

1. วัสดุจากธรรมชาติ ได้แก่ วัสดุที่มีหรือเกิดขึ้นตามธรรมชาติ บางชนิดหาได้ง่ายมืออยู่ทั่วไป เก็บเอามาใช้ได้ บางอย่างต้องหาซื้อเพื่อเอามาใช้ เช่น ไม้ไผ่ เกสรดอกไม้ เปลือกหอย ทราย ดิน ก้อนหิน ไม้ ขี้เลื่อย ใบไม้ ดอกไม้ กิ่งไม้ เมล็ดพืช
2. วัสดุเหลือใช้ ได้แก่ วัสดุที่ไม่ได้ใช้แล้ว แต่สามารถนำกลับมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อีก แหล่งที่มาของวัสดุเหลือใช้นั้น สมจินต์ มนุษย์ศิลป์ (2530 : 1-2) กล่าวไว้ว่า ได้จากของเหลือใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น กล่องยาสีฟัน กล่องสบู่ แกนกระดาษชำระ ขวดพลาสติก เป็นต้นและอีกแหล่งหนึ่งคือ วัสดุเหลือใช้ที่ได้จากโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ เช่น โรงงานทอผ้า จะมีแกนหลอดด้ายที่เป็นกระดาษหรือพลาสติก หรือเศษผ้า เป็นต้น สิ่งเหล่านี้สามารถนำมาประดิษฐ์เป็นสิ่งต่าง ๆ ได้ ในการวิจัยครั้งนี้เศษวัสดุจากของเหลือใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งสามารถนำมาใช้ในการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ได้หลากหลายรูปแบบ เช่น

- 2.1 การพิมพ์ภาพ
- 2.2 การฉีก ตัดปะ
- 2.3 การเล่นกับสี
- 2.4 การพับ
- 2.5 การประดิษฐ์ เป็นต้น

กิจกรรมที่กล่าวมาข้างต้นเป็นกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ที่นำเอาเศษวัสดุจากของเหลือใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ขวดพลาสติก กล่องนม กล่องยาสีฟัน แกนกระดาษชำระ แก้วน้ำ พลาสติก กระป๋องน้ำอัดลม ฝาขวด กระดาษนิยสาร นำมาใช้จัดกิจกรรมศิลปะให้กับเด็ก โดยเศษวัสดุบางชนิดได้นำไปล้างทำความสะอาดและตากให้แห้ง กิจกรรมที่จัดให้กับเด็กต้องคำนึงถึงความเหมาะสม จะเห็นได้ว่ากิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์มีหลายประเภทแตกต่างกันไป และกิจกรรมการประดิษฐ์เป็นกิจกรรมหนึ่งที่เด็กสามารถใช้การคิดสร้างสรรค์ผลงานได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการนำสิ่งของที่เหลือใช้ในชีวิตประจำวันมาสร้างผลงานทางศิลปะทำให้เด็กเห็นคุณค่า ภาควิชาศิลปะและงานออกแบบของคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัยนั้นจะมุ่งเน้นถึงพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กมากกว่า ผลงาน ดังนั้นกิจกรรมต่าง ๆ ทางศิลปะจะเป็นการฝึกกล้ามเนื้อให้แข็งแรง และสัมพันธ์กับการใช้ตา เช่นการปั้นแป้ง ปั้นดินน้ำมัน วาดรูปและระบายสี เด็กได้ใช้ส่วนต่าง ๆ ของนิ้วมือ แขน ไหล่ และส่วนอื่น ๆ ของร่างกายเป็นการเตรียมความพร้อมในด้านการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ กล้ามเนื้อเล็ก เป็นอย่างดี การประดิษฐ์สร้างสรรค์เด็กจะได้ทำงานประดิษฐ์ ที่ทำจากวัสดุต่าง ๆ เช่น ก่อถ่วงนม กระป๋อง หลอด ไม้ไอติม ทำให้เกิดประสบการณ์ทางด้านความคิดสร้างสรรค์และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ และเป็นการช่วยส่งเสริมให้เด็กเห็นคุณค่าการประยุกต์ใช้เศษวัสดุ ใกล้เคียงตัว ช่วยรักษาสิ่งแวดล้อม เกิดความภาคภูมิใจต่อผลงานของตนเอง ส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้ด้วยการลงมือกระทำ มีส่วนร่วมทั้งความคิด จิตใจ สมอง เกิดความประทับใจ เรียนรู้ด้วยความเข้าใจ จะทำให้เด็กค่อย ๆ เกิดความคิดสร้างจินตนาการ นำไปสู่การคิดค้น การแก้ปัญหาและสร้างสรรค์งานใหม่ได้ และรู้จักแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ทำให้มีสมาธิในการเรียนที่ดีขึ้นและยังมีผลถึงพัฒนาการด้านอื่นๆ

แผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้

1. การจัดประสบการณ์

1.1 แผนการจัดประสบการณ์กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์จากเศษวัสดุ เป็นแผนที่ใช้กิจกรรมศิลปะในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยชั้นอนุบาลปีที่ 2 โดยมีแนวคิดดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546 : 15 – 17)

1.1.1 หลักการและเป้าหมาย จากการศึกษา วิเคราะห์ทฤษฎี หลักการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์โดยใช้กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์นั้น ประกอบไปด้วย หลักการ และเป้าหมาย จุดมุ่งหมาย ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งถือเป็นการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ โดยมีหลักการสำคัญอยู่ที่การจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนที่มุ่งเน้นให้เด็กเล่นและเรียนไปพร้อมกัน การให้เสรีภาพกับเด็กให้เด็กได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้าในการเล่น การให้เด็กเล่นและเรียนไปพร้อม ๆ กันจะช่วยให้เด็กเรียนด้วยความสนใจ เพลิดเพลินไม่เบื่อหน่าย เป็นการตอบสนองธรรมชาติและความต้องการของเด็กเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงความรู้และความสามารถให้ผู้อื่นรับรู้ เด็กได้ฝึกการคิดและฝึกการทำ รวมทั้งสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ จากการเล่น ให้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ได้ปฏิบัติด้วยตนเอง เปิดโอกาสให้เด็กคิดอย่างสร้างสรรค์ ส่งเสริมให้เด็กมีความพร้อมทางด้านการคิด ให้เด็กได้เรียนรู้วิธีการที่หลากหลายในการคิดสร้างสรรค์มีกิจกรรมการฝึกทักษะในรูปแบบต่าง ๆ

ความคิดสร้างสรรค์เป็นคุณสมบัติที่มีอยู่แล้วในตัวเด็กทุกคน ครูผู้สอนสามารถส่งเสริมให้พัฒนาขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม ในทางตรง ได้แก่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การฝึกฝนอบรม สำหรับทางอ้อมนั้น ได้แก่ การจัดบรรยากาศสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียน ภายในห้องเรียน ให้ส่งเสริมความเป็นอิสระเสริมการเรียนรู้ ครูผู้สอนสามารถสร้างและส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์ได้ กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์สำหรับเด็กมีความสำคัญต่อการพัฒนาการเจริญเติบโตของเด็กก่อนวัยเรียน นอกจากกิจกรรมการเล่นแล้ว กิจกรรมศิลปะยังส่งเสริมการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กก่อนวัยเรียนด้วยกิจกรรมศิลปะเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ทำให้เกิดการพัฒนาจินตนาการของมนุษย์ ก่อให้เกิดความอ่อนโยนทางอารมณ์ เกิดสุนทรียภาพและความประทับใจ นอกจากนี้ยังทำให้อวัยวะส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมเกิดการเคลื่อนไหว เช่น การประสานกันของนิ้วมือ มือแขน ขา ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมศิลปะการใช้กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์จากเศษวัสดุมีเป้าหมายเพื่อให้เด็กได้พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ในด้านความคิดริเริ่ม ความคิดคล่องแคล่ว ความคิดละเอียดลออ และความคิดยืดหยุ่น

1.2 จุดมุ่งหมายของกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์จากเศษวัสดุ

1.2.1 เพื่อฝึกกล้ามเนื้อมือ

1.2.2 เพื่อฝึกประสาทสัมผัสระหว่างมือกับตา

1.2.3 เพื่อฝึกให้เด็กมีความอดทน

1.2.4 เพื่อให้รู้จักชื่นชมในสิ่งสวยงาม

1.2.5 เพื่อฝึกการแสดงออกมีความมั่นใจในตนเอง

1.2.6 เพื่อส่งเสริมและพัฒนาความคิดสร้างสรรค์อื่น ได้แก่ ความคิดริเริ่ม

ความคิดคล่องแคล่ว ความคิดละเอียดลออ และความคิดยืดหยุ่น

1.2.7 เพื่อมุ่งส่งเสริมให้เด็กมีทัศนคติที่ดีต่อกิจกรรมศิลปะ

1.2.8 เมื่อมุ่งให้เด็กเป็นคนช่างสังเกต ช่างซักถาม หรือพยายามค้นหาคำตอบด้วย

ความกระตือรือร้น

1.3 ลำดับขั้นการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์จากเศษวัสดุ การสอนศิลปะในเด็กปฐมวัยจะต้องมีการวางแผน และเตรียมตัวผู้สอน การทำแผนการสอนและเตรียมวัสดุอุปกรณ์ประกอบการสอนเป็นเรื่องสำคัญมากเพราะผู้สอนจะได้ทราบขั้นตอนในการสอน ข้อบกพร่องต่าง ๆ เพื่อจะได้แก้ไขให้เรียบร้อยก่อนลงมือสอนจริง ลำดับขั้นตอนในการสอนศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัย

1.3.1 วางจุดมุ่งหมายในการสอน

1.3.2 การเตรียมก่อนลงมือสอน

1) การเตรียมแผนการสอน

- 1.1) จุดประสงค์
- 1.2) สารการเรียนรู้
- 1.3) กิจกรรม
- 1.4) สื่อและอุปกรณ์
- 1.5) การวัดผลประเมินผล

2) เตรียมอุปกรณ์การสอน

1.3.4 ทดลองและตรวจสอบอุปกรณ์ในการสอนก่อนลงมือสอนจริง

1.3.5 ทำการสอนจริง ตามแผนการสอนและสาธิตการปฏิบัติงาน

1.3.6 เตรียมตัวเด็กให้พร้อมก่อนปฏิบัติงาน

1.3.7 การปฏิบัติงานของเด็ก โดยมีผู้สอนดูแลให้คำแนะนำช่วยเหลือ

1.3.8 การเก็บ การรักษา และการทำความสะอาด ฝึกเด็กให้ช่วยกันเก็บอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ให้เข้าที่ เข้มงวด ลงตะกร้า มีที่ตากผลงานที่ยังไม่แห้ง เก็บผลงานเข้าที่ ฝึกเด็กช่วยกันทำความสะอาด เช่น เก็บกระดาษที่ปูโต๊ะออกกวาดเช็ดทำความสะอาด เป็นต้น

1.3.9 การประเมินผลด้านผลงาน จากการสังเกต การตรวจผลงานและการจดบันทึก ทำตารางบันทึกด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

- 1) สังเกตจากความสำเร็จของงานมีมากน้อยเพียงใด
- 2) การพัฒนาการทางการทำงานดีขึ้นหรือไม่ เช่น ทักษะการใช้มือ การใช้เครื่องมือ ข้อบกพร่องที่เคยมีในผลงานครั้งก่อน ๆ หดไปแล้วหรือยัง

3) มีทักษะในการตกแต่ง การออกแบบในการประดิษฐ์ ความเรียบร้อย ตลอดจนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์เพียงใด

การประเมินด้านผลงานนี้ จะไม่นำผลงานของเด็กแต่ละคนมาเปรียบเทียบกันแต่จะนำผลงานของเด็กคนเดียวที่ทำแต่ละครั้งมาเปรียบเทียบกับผลงานในครั้งก่อน ๆ ว่ามีพัฒนาการดีขึ้นหรือไม่

จากที่กล่าวมาข้างต้น การจัดกิจกรรมศิลปะมุ่งให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน ให้กิจกรรมนั้นมุ่งให้เด็กพัฒนาการทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา มุ่งฝึกความพร้อมทุกด้านเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมที่จะเข้าเรียนในชั้นประถมศึกษา กิจกรรมศิลปะจึงเป็นกิจกรรมมุ่งพัฒนาการแสดงออกของเด็กทางสร้างสรรค์ และกิจกรรมศิลปะเป็นกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ เด็กก่อนวัยเรียนจึงมีโอกาสได้แสดงออกทางศิลปะเช่นกัน

โดยสรุป แผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ดีข้างต้นผู้วิจัยสรุปได้ว่าแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ดี ควรเป็นแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีกิจกรรมยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเป็นผู้ค้นพบคำตอบด้วยตนเอง ส่งเสริมหรือกระตุ้น ให้กิจกรรมดำเนินไปตามจุดมุ่งหมาย เป็นแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการที่มุ่งให้ผู้เรียนรับรู้และนำกระบวนการไปใช้จริง ส่งเสริมการใช้วัสดุอุปกรณ์ที่สามารถจัดหาได้ในท้องถิ่น มีการวัดผลประเมินผลอย่างต่อเนื่อง และนำผลการประเมินมาใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนต่อไป

บริบทของโรงเรียนบ้านหนองตะคร้อ

โรงเรียนบ้านหนองตะคร้อ หมู่ที่ 3 ตำบลเมืองฝ้าย อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก เปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สีสประจำโรงเรียน สีน้ำเงิน – ขาว ปรัชญาของโรงเรียน เรียนดี กีฬาเด่น จำนวนนักเรียน ระดับปฐมวัย จำนวน 20 คน ระดับประถมศึกษา จำนวน 65 คน บุคลากรครู จำนวน 6 คน นักการภารโรง จำนวน 1 คน ได้ผ่านการประเมินภายนอกจาก สมศ. รอบที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2550 และได้ผ่านการประเมินภายนอกจาก สมศ. รอบที่ 3 เมื่อ พ.ศ. 2555 ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง และเกษตรกร ฐานะผู้ปกครองยากจนถึงปานกลาง ทางโรงเรียนได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐบาล และองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองฝ้าย ช่วยเหลือเป็นอย่างดี ด้านสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก โรงเรียนมีระบบไฟฟ้า น้ำประปา ทุกห้องเรียนมีพัดลมเพดาน โทรทัศน์ซึ่งรับสัญญาณจานดาวเทียมจากศูนย์ดาวเทียมไทยคม จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีเครื่องคอมพิวเตอร์สำหรับเด็ก 10 เครื่อง มีอาหารเสริม (นม) สำหรับเด็กชั้นอนุบาลปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และจัดอาหารกลางวันให้เด็กได้รับประทาน

โรงเรียนเป็นสถาบันแห่งที่สองต่อบ้านที่ทำหน้าที่ให้การอบรมสั่งสอนปลูกฝังทัศนคติ ค่านิยม และวัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมที่ดีแก่เด็ก รวมทั้งพฤติกรรมด้านความคิดสร้างสรรค์ด้วย อันจะช่วยให้เด็กได้เป็นสมาชิกที่ดีและสามารถใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไป ตลอดจนการนำเอาเทคโนโลยีเข้ามาใช้ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม โรงเรียนจึงมีบทบาทและหน้าที่ในการให้ความรู้ จัดมวลประสบการณ์อย่างกว้างขวางและเป็นระบบ โดยยึดถือหลักสูตรที่กำหนด เป็นแนวทางในการปฏิบัติการจัดการเรียนการสอน และใช้วิธีการสอนแบบต่าง ๆ ที่หลากหลาย รวมทั้งการจัดกิจกรรมส่งเสริมสนับสนุน เพื่อให้เด็กเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีและมีคุณภาพต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

งานวิจัยเกี่ยวกับศิลปะสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัยนั้น ได้มีผู้วิจัยไว้หลายท่าน ดังนี้
 วรางคณา กันประชา (2548 : 64 - 68) ได้ศึกษาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยที่
 ทำกิจกรรมศิลปะด้วยนิ้วมือ ผลการศึกษาพบว่า ระดับความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย
 หลังจากได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะด้วยนิ้วมือ สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเฉลี่ยรวมอยู่ใน
 ระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ความคิดด้านที่มากที่สุด คือ ด้านความคิดละเอียดลออ
 รองลงมาคือ ด้านความคิดคล่องตัว ความคิดยืดหยุ่นและความคิดริเริ่ม

ประพิมพ์พัทธ์ พละพงศ์ (2550 : 56-58) ได้ศึกษาความสามารถด้านมิติสัมพันธ์
 ของเด็กปฐมวัยในการทำกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ด้วยกระดาษเส้น กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยนี้
 คือ เด็กปฐมวัย อายุ 5-6 ปีที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 จำนวน 15 คน ระยะเวลาในการ
 ทดลอง 8 สัปดาห์ พบว่า ความสามารถด้านมิติสัมพันธ์ของเด็กปฐมวัยหลังการทำกิจกรรมศิลปะ
 สร้างสรรค์ด้วยกระดาษเส้นสูงกว่าก่อนการทำกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ด้วยกระดาษเส้นอย่างมี
 นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

วไลญา ปรีชากุล (2550 : 51 - 56) ได้ศึกษาการใช้กิจกรรมศิลปะวาดภาพเพื่อสร้าง
 เสริมความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นอนุบาล ผลการศึกษาพบว่า หลังการทำกิจกรรมศิลปะ
 วาดภาพนักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์โดยรวมและรายด้านสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ศรีแพร จันทร์ภกรมย์ (2550 : 62 - 66) ได้ศึกษาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย
 ที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์โดยใช้เปลือกข้าวโพด ผลการศึกษาพบว่า หลังการ
 ทดลองการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์โดยใช้เปลือกข้าวโพด ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย
 ทั้งโดยรวมและรายด้านสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ทัศนีย์ ดีเลิศ (2551 : 111 - 114) ได้ศึกษาการเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์และ
 ความฉลาดทางอารมณ์ในกิจกรรมศิลปะของเด็กปฐมวัย ระหว่างการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับ
 การทำงานของสมอง โดยใช้รูปแบบไตรสิกขา กับการจัดการเรียนรู้แบบกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์
 เพื่อการเรียนรู้ ผลการศึกษาพบว่า ความคิดสร้างสรรค์และความฉลาดทางอารมณ์ของการจัดการ
 เรียนรู้ที่สอดคล้องกับการทำงานของสมอง โดยใช้รูปแบบไตรสิกขากับการจัดการเรียนรู้แบบ
 กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เพื่อการเรียนรู้ไม่แตกต่างกัน

กิตติยา เก้าเอี้ยน (2551 : 84 - 89) ได้ศึกษาผลของการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ โดยใช้แนวความคิดของวิลเลียมส์ที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย ผลการศึกษาพบว่า ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยทั้งในภาพรวมและรายด้านหลังจากที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ตามแนวคิดของวิลเลียมส์สูงกว่าการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ตามแผนการจัดประสบการณ์ของโรงเรียนอย่างน้อยสำคัญทางสถิติ

นงลักษณ์ เกตุการณ์ (2551 : 93 - 96) ได้ศึกษาการเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์และความเชื่อมั่นในตนเอง ในกิจกรรมศิลปะของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 ระหว่างการจัดการเรียนรู้แบบระดมสมองและการจัดการเรียนรู้แบบซินเนคติกส์ ผลการศึกษาพบว่า ความคิดสร้างสรรค์และความเชื่อมั่นในตนเองของนักเรียนกลุ่มที่จัดการเรียนรู้แบบการระดมสมองสูงกว่ากลุ่มที่จัดการเรียนรู้แบบซินเนคติกส์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สิริลักษณ์ นิติธรรมกุล (2552 : 81-82) ได้ศึกษาการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์โดยใช้ชุดการจัดกิจกรรมศิลปะเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่ได้รับการจัดกิจกรรมโดยใช้ชุดการจัดกิจกรรมศิลปะแล้ว มีความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้นทั้งภาพรวมและรายด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

2. งานวิจัยต่างประเทศ

เคลลี (Kelley. 1983 : 32-A) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับผลการฝึกประสบการณ์ตามแบบแผนเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ทางศิลปะเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนเกรด 1 การศึกษามีการแบ่ง กลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มทดลอง คือ นักเรียนที่เข้ารับการฝึกประสบการณ์ตามแบบแผน และกลุ่มควบคุม คือ นักเรียนที่ไม่ได้รับการฝึกตามแบบแผนแบบทดสอบที่ใช้ในการศึกษาเป็น ของทอแรนซ์ (Torrance Figural Tests of Creative Thinking) ผลการศึกษาพบว่า ค่าเฉลี่ยของความคิดริเริ่ม และละเอียดลออของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนความคิดคล่องแคล่วและความคิดยืดหยุ่น นั้นกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมไม่แตกต่างกัน

บอเกอร์ (Bogner. 1982 : 3100-A) ทำการวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการคิดสร้างสรรค์ของเด็กวัยรุ่น ที่มีพรสวรรค์ในการคิดสร้างสรรค์ทางวิทยาศาสตร์และศิลปะ โดยให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จำนวน 63 คน ทำแบบทดสอบชีวิตประวัติความคิด สร้างสรรค์เพื่อแบ่งกลุ่มผู้มีความคิดสร้างสรรค์ทางวิทยาศาสตร์และศิลปะ แล้วให้แบ่งตัวอย่างทำแบบทดสอบ 4 ฉบับ ผลการวิจัยพบว่า ผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ทางวิทยาศาสตร์ ได้คะแนนแตกต่างจากผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ทางศิลปะอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

มีดอร์ (Meador, 1994 : 55-73) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับผลของการฝึกแบบ ซีนีคติกส์ ที่มีต่อความสามารถของนักเรียนอนุบาล ซึ่งการศึกษานี้จะพัฒนาความคิดสร้างสรรค์การรับรู้ตนเอง และทักษะด้านภาษา ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มทดลองมีความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มควบคุม

อีจวิน เกส และ เจนนีเฟอร์ ฮอห์น (Eugene Geist and Jennifer Hohn, 2009 : 141-150) ได้ศึกษาเกี่ยวกับแนวความคิดเรื่องศิลปะเชิงสร้างสรรค์ โดยทำการสังเกตติดตามนักเรียน 2 ห้องเรียน ห้องเรียนที่หนึ่งประสบความสำเร็จในการบูรณาการระเบียบวิธีที่สนับสนุนการใช้ความคิดสร้างสรรค์ ขณะที่อีกห้องใช้ระเบียบวิธีการสอนแบบดั้งเดิมกว่าเพื่อสนับสนุนกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ในชั้นเรียน ผลการสังเกตติดตามพบว่า การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของครูผู้สอนส่งผลต่อการพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียน การศึกษาชิ้นนี้ยังเสนอปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมศิลปะเชิงสร้างสรรค์ของนักเรียน 3 ประการ ได้แก่ 1) การลดทอนหลักสูตรการศึกษา ศิลปะในโรงเรียน 2) การขาดการฝึกฝนนักศึกษาครูให้เชี่ยวชาญวิชาศิลปะ และ 3) การให้คำชมเชยต่อผลงานศิลปะของนักเรียนที่เกินความเหมาะสมแทนที่การประเมินผลตัดสินตามความเป็นจริง ทั้งนี้ การชี้แนะเพื่อให้นักเรียนนำไปปรับปรุงแก้ไขสามารถช่วยกระตุ้นและส่งเสริมพัฒนาการความคิดเชิงสร้างสรรค์ของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เบอร์ริลล์ (Burrill, 2001 : 1322-A) ได้ศึกษาเพื่อตรวจสอบผลของสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่มีต่อกระบวนการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ ซึ่งการตรวจสอบสภาพเกี่ยวข้องระบุ ถึงการมีความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้ กระบวนการเชิงสร้างสรรค์กับการสร้างศิลปะ โดยใช้ทฤษฎีทางสตรีวิทยาประสาททางสุนทรียศาสตร์และทางจิตวิทยา เครื่องมือวิเคราะห์กระบวนการเคลื่อนไปคือแฟ้มประวัติการเคลื่อนไหวของ Kestenberg ผลการศึกษาพบว่า มีกิจกรรมที่เป็นทางการซึ่งเป็นอุปสรรคต่อกระบวนการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ กิจกรรมที่เป็นการควบคุมการเคลื่อนไหวทางร่างกาย ของเด็ก การศึกษาครั้งนี้ชี้แนะไว้ว่า เด็กในกลุ่มอายุนี้คือ 4 ปีครึ่งถึง 5 ปี สามารถพัฒนาเอกลักษณ์ของตนเองและสติปัญญาได้เป็นอย่างดี โดยใช้การเคลื่อนไหวทางร่างกายและความสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้น โดยธรรมชาติ

สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากผลการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับความสนใจ ความสามารถและสอดคล้องกับหลักพัฒนาการของเด็กเป็นอย่างยิ่ง ทั้งยังช่วยพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ ช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดทางอารมณ์ ช่วยสร้างสมาธิในการทำงาน การรู้จักทำงานด้วยตนเอง ฝึกการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ทั้งความคิด และการกระทำซึ่งสามารถถ่ายทอดออกมาเป็นผลงานทางศิลปะ และยังสามารถนำไปสู่การเรียนรู้เขียนอ่านอย่างสร้างสรรค์ต่อไป